

Peer programu na Základních školách v Holešově

Monika Šišková

Bakalářská práce
2008

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika ŠIŠKOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Peer program pro žáky základních škol v Holešově.**

Zásady pro vypracování:

1. Nastudování odborné literatury a zpracování materiálů.
2. Teoretické zpracování tématiky.
3. Příprava metodiky výzkumné části.
4. Zpracování a vyhodnocení výzkumu.
5. Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. NEŠPOR, K.; CSÉMY, L.; PERNICOVÁ, H. Prevence problémů působených návykovými látkami. Praha 4: BESIP MV
2. PEDAGOGICKÁ FAKULTA UNIVERSITY PALACKÉHO. Sborník referátů z celostní konference. Olomouc: Polygrafické středisko UP, 2002. ISBN 80-244-0498-2
3. SLAVÍKOVÁ, I. Primární prevence sociálně patologických jevů. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 1998
4. NEŠPOR, K.; CSÉMY, L., PERNICOVÁ, H. Zásady efektivní primární prevence. Praha: Sportpropag, 1999
5. NEŠPOR, K.; FISCHEROVÁ, D.; CSÉMY, L.; PERNICOVÁ, H. Příručka pro mladé spolupracovníky programu FIT. Praha: BESIP, 2001
6. VÁGNEROVÁ, M. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Praha: Karolinum, 2005
7. ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál 1995
8. NEŠPOR, K. Alkohol, drogy a vaše děti. Praha: Sportpropag, 1993

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavla Valachová
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

7. ledna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. května 2008

Ve Zlíně dne 7. ledna 2008

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

LS.

Mgr. Jarmila Celá
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá peer programem na Základních školách v Holešově. Peer program spadá do primární prevence, proto teoretická část popisuje prevenci a období dospívání žáka druhého stupně ZŠ. Na teoretickou část navazuje část výzkumná. Hlavním cílem mé bakalářské práce je najít odpověď na otázky, zda peer program je podle žáků přínosný či nikoliv a co je potřeba změnit pro zkvalitnění peer programu.

Klíčová slova: peer program, prevence, žák Základní školy, návykové látky

ABSTRACT

This bachelor's thesis takes an interest in peer program at basic school in Holešov. The peer program fall into primary prevention, therefore the theoretic part describe prevention and adolescence. On the theoretic part connect experimental part. Principal tendency there are two questions. The first question is, if the peer program is important for adolescence and the second question is what is needed to improve the quality of peer program.

Keywords: peer program, prevention, schoolchildren, drugs

Motto:

„ Děti potřebují spíš vzory než kritiku.“ (Joseph Joubert)

Poděkování:

Touto cestou si dovoluji upřímně poděkovat své vedoucí bakalářské práce Mgr. Pavle Valachové za odborné rady a vedení, které mi poskytla při přípravě této práce.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 DOSPÍVÁNÍ ŽÁKA DRUHÉHO STUPNĚ ZŠ.....	10
1.1 KOGNITIVNÍ PSYCHOLOGIE ŠKOLNÍHO VĚKU	12
1.1.1 Vliv prostředí na rozvoj kognitivních schopností.....	12
1.1.2 Vývoj myšlení u starších žáků (13-15let).....	13
1.1.3 Pozornost.....	14
1.1.4 Motivace a vůle.....	15
1.1.5 Sebehodnocení.....	15
1.1.6 Vnímání, představy a fantazie	15
1.1.7 Role žáka ve starším školním věku.....	16
1.1.8 Role spolužáka.....	16
2 PREVENCE.....	18
2.1 PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	19
2.1.1 Základní faktory v primární prevenci zneužívání návykových látek.....	19
2.1.2 Cíl primární prevence.....	21
2.1.3 Formy specifické primární prevence.....	22
2.2 PEER PROGRAM	23
2.2.1 Peer program v České republice.....	24
II VÝZKUMNÁ ČÁST.....	27
3 PŘÍPRAVA VÝZKUMU.....	28
3.1 CÍL VÝZKUMU	28
3.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	28
3.3 PROMĚNNÉ.....	29
3.4 DEFINICE.....	29
3.5 VÝZKUMNÝ VZOREK.....	29
3.6 METODY VÝZKUMU	29
3.7 ZPRACOVÁNÍ DAT.....	30
3.7.1 Zpracování dat od peer aktivistů.....	31
3.7.1.1 Peer program v Holešově	32
3.7.2 Zpracování dat od žáků základních škol procenty v grafech	34
3.7.3 Zpracování dat od žáků základních škol pomocí chí kvadrátu.....	37
3.8 VÝSLEDKY VÝZKUMU	40
ZÁVĚR.....	42
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
SEZNAM PŘÍLOH.....	45

PŘÍLOHA PI: DOTAZNÍK PRO PEER AKTIVISTY.....	46
PŘÍLOHA PII: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY ZŠ	48
PŘÍLOHA PIII: GRAF Č. 1	50
PŘÍLOHA PIV: GRAF Č. 2	51
PŘÍLOHA PV: GRAF Č. 3	52
PŘÍLOHA PVI: GRAF Č. 4	53
PŘÍLOHA PVII: GRAF Č. 5.....	55
PŘÍLOHA PVIII: GRAF Č. 6.....	56
PŘÍLOHA PIX: GRAF Č. 7	57
PŘÍLOHA PX: GRAF Č. 8	58
PŘÍLOHA PXI: GRAF Č. 9	59
PŘÍLOHA PXII: GRAF Č. 10.....	60
PŘÍLOHA PXIII: GRAF Č. 11.....	61
PŘÍLOHA PXIV: GRAF Č. 12	62
PŘÍLOHA PXV: GRAF Č. 13.....	63
PŘÍLOHA PXVI: GRAF Č. 14	64
PŘÍLOHA PXVII: GRAF Č. 15	65
PŘÍLOHA PXVIII: GRAF Č. 16.....	66
PŘÍLOHA PXIX: GRAF Č. 17	67

ÚVOD

Téma své bakalářské práce jsem si zvolila, peer program na Základních školách. K volbě tématu mě přivedla vlastní zkušenost bývalého peer aktivisty a následné zklamání po několika letech, když jsem slyšela od žáků, že jim peer program nic nepřinesl. Proto bych chtěla zjistit, do jaké míry je tato má domněnka reálná. Pokud by se má domněnka potvrdila, ráda bych se dozvěděla, jak by peer program žáci základní školy změnili. Posledním úkolem, který si zadávám je, zda by nebylo pro všechny přínosnější, kdyby se peer program posunul o ročník až dva níže (nyní se provádí většinou v osmém ročníku).

Svou práci jsem rozdělila do dvou částí. V první teoretické části se budu zabývat charakteristikou a vývojem žáka druhého stupně základní školy a obdobím dospívání. V dalším kapitole teoretické části se budu snažit rozpracovat prevenci jako takovou, se zaměřením na primární prevenci, kam peer program spadá. Stěžejním tématem peer programu jsou návykové látky primární prevence. Kromě tohoto tématu se peer program zaměřuje na šikanu, vliv reklamy, lidské vztahy – v rámci stmelení kolektivu a sexuální problematiku. Ve výzkumné části zpracuji a vyhodnotím dotazníky. Na základě vyhodnocených dotazníků navrhu několik změn, které by mohly peer program obohatit.

Svou bakalářskou práci věnuji Gymnáziu v Holešově, kde peer aktivisty vychovávají a už bude na nich samotných, zda si z mé práce něco vezmou nebo nikoliv.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DOSPÍVÁNÍ ŽÁKA DRUHÉHO STUPNĚ ZŠ

Dospívání je velice obtížné období, které musí dospívající řešit. Jedinec hledá smysl života, světa, sebe. Velký vliv v tomto období hrají kamarádi. Na tomto tvrzení stojí vrstevnické programy – peer programy, které se snaží pomocí peer aktivistů pozitivně ovlivnit postoje a chování jiných vrstevníků. Tyto programy se zaměřují na jedince ve věku 11-15 let, tedy žáky druhého stupně základní školy.

V této kapitole se budu zabývat obdobím dospívání, jak se jedinec v tomto období mění, co na něho působí a co ho ovlivňuje. Jaký vliv na žáka základní školy má prostředí, kamarádi či spolužáci. Také v této kapitole upozorním na vývoj myšlení, motivaci, jaké má dospívající jedinec přání a představy či jak hodnotí sám sebe.

V základním biologickém smyslu, lze období dospívání charakterizovat jako pohlavní zrání a dokončení tělesného růstu. S biologickým zráním probíhá současně řada psychických změn. Vyznačuje se emoční labilitou, rozkolísaností, přecitlivělostí, zvyšuje se aktivita a nastupuje vyspělé myšlení. Třetí změnou, kterou jedinec prochází je sociální zařazení. Mění pojetí vlastní role a nově reflektovaného sebepojetí. Očekávání od společnosti je značně odlišné.

Tělesné, psychické a sociální změny v období dospívání probíhají do jisté míry souběžně a navzájem závisle, přesto je ovlivňuje řada dalších faktorů. Změny spojené s pohlavním zráním mohou působit hormonální změny a tím způsobí i změny tělesné. Dospívající jedinec reaguje na tuto změnu touhou po dospělejším postavení, ale i nejistotou, úzkostí (Vágnerová, 2001).

Stanovit přesné rozmezí dospívání je velmi složité. Rozdíly v pohlavním i celkovém psychickém vývoji mezi chlapci a dívkami jsou minimálně dva roky. U některých dívek se první sekundární pohlavní znaky začínají objevovat už v osmi letech, u jiných nastupují teprve v patnácti letech, aniž by šlo o patologický projev. U Chlapců se rozmezí udává věkem 9-17. O. Čačka, v knize Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace uvádí, že kromě rozdílnosti v nástupu dospívání mezi dívkami a chlapci, lze také pozorovat rozdílnosti v prožívání. Dívky se projevují zpravidla klidněji, jsou společenštější a přizpůsobivější než chlapci.

Období dospívání se dělí na období pubescence (11-15 let) a období adolescence (do 22 let). Dále se budu zabývat jen obdobím pubescence, protože právě tímto obdobím prochází žáci druhého stupně základní školy. Období pubescence se dále dělí na první a druhou pubertální fázi. První pubertální fáze neboli fáze puberty začíná prvními známkami pohlavního dospívání – urychlení růstu a první sekundární pohlavní znaky. Končí nástupem menarche u dívek a první noční polucí u chlapců. U většiny dívek probíhá tato fáze od 11-13 let a u chlapců od 13-15 let. Druhá pubertální fáze, fáze vlastní puberty, navazuje na první pubertální fázi a trvá po dosažení reprodukční schopnosti. Toto období vlastní puberty odborníci vymezují věkem 13-15 let (Vágnerová, 2001).

Dospívající jedinec přeceňuje vlastní síly i názory. Postoje k sociálnímu prostředí jsou provázeny projevy prchlivosti a vzdorovitosti. Tyto projevy mnoho autorů označuje jako vznikající krize, podmíněné buď endokrinními, nebo exogenními faktory. Tyto vzniklé problémy a krize jsou pro jedince velmi důležité. Musí se vyrovnat s různými problémy a proces řešení těchto problémů formuje jedince na vyšší úroveň a dochází k černobílému vidění světa. Tento jedinec vidí svět a vše kolem sebe buď kladně, nádherně nebo naprosto protikladně záporně, černě, něco co je naprosto neřešitelné. Dospívající přehodnocuje své názory a postoje a na všechno nahlíží kritičtěji. Pokud narazí na nesrovnalosti a rozpory v jednání dospělých nebo ve společnosti, reaguje na to opovržením a odsouzením. Nástup tohoto chování znamená konec nekritického a naivně realistického období dětství. Dospívající začíná uvažovat o problémech života, uvědomuje si jeho důležitost, přemýšlí o svém budoucím povolání, formuje si odpovědněji svůj názor na svět. Jedinec se začíná měnit ze dne na den. Odpoutává se od vlivu dospělých, tím často vznikají hádky doma a začíná se všestranně obohacovat. Probouzí se erotika, pohlavní pud, vznikají duševní rozpory, které jsou často skryté. Je nutné pozorně zkoumat celé prostředí, protože se může chovat jinak v rodině, jinak ve škole nebo s kamarády. Celkový intenzivní psychický vývoj v oblasti rozumové, citové a volních aktivit jsou charakteristické znaky každého dospívajícího jedince.

1.1 Kognitivní psychologie školního věku

Pokud se má dítě něčemu naučit, musí mít určité předpoklady. Tyto předpoklady můžeme rozdělit na předpoklady kognitivní a osobnostní. Jejich rozvoj závisí na genetických dispozicích, které nelze změnit, ale také na zkušenosti, která je ovlivnitelná. Na toto tvrzení, by měli soustředit pozornost všichni pedagogové a také všichni ti, kteří s žáky pracují, tedy i peer aktivisté. Z důvodu ovlivnitelnosti jedince kladnou nebo zápornou zkušenost, měli bychom dbát na upřednostňování kladné zkušenosti při formování dospívajícího jedince. Z toho vyplývá důležitost výběru peer aktivistů. Měli by to být jedinci, kteří budou kladným příkladem, jejich vzorem, měli by žáky něčím upoutat. Dalším důležitým faktorem je inteligence. Inteligence závisí na interakci dvou základních faktorů - dědičných dispozic a podnětnosti prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Prostedí rozhoduje o tom, do jaké míry se různé schopnosti rozvinou a jaká bude jejich struktura. Podnětnost prostředí, pokud selže rodina, by měla nahradit škola nebo se o to alespoň podle mého názoru pokusit. Každá iniciativa nad rámec školního vyučování je pro školu nákladná a zatěžující. Na druhou stranu pokud si neuvědomíme, že každý jedinec, který nezapadne do „běžné cesty životem“ a také do pracovního procesu, stojí stát v budoucnu mnohem větší finance a to po celý život jedince.

1.1.1 Vliv prostředí na rozvoj kognitivních schopností

Rozumové schopnosti se rozvíjejí v průběhu celého školního věku. Jejich vývoj není závislý jenom na geneticky podmíněných změnách, ale také na působení rodiny, školy a celého sociokulturního klimatu společnosti. Během posledních let se změnil celkový trend vývoje. Můžeme mluvit o fenoménu IQ akcelerace a sekulární akcelerace. Dochází k urychlení rozvoje a biologického zrání. Byl zjištěn vzestup o deset bodů IQ za každých 30let (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Langmeier a Krejčířová, v knize Vývojová psychologie popisují sekulární akceleraci celkového růstu a dospívání. Tento jev se vyskytuje převážně v rozvinutých evropských a amerických zemích. Zatímco fyzické zrání je stále rychlejší, psychické a hlavně sociální zrání se zpomaluje. Dospívající dnes potřebují mnohem více času na dosažení potřebného vzdělání, plného rozvoje a odpoutání od rodiny. Možné příčiny rychlejšího dospívání mohou být podněty urbanizované společnosti, psychické zátěže, lepší výživy, zlepšené hygieny či menšího výskytu těžkých infekčních chorob.

Vliv rodiny může přispět k dalšímu rozvoji rozumových schopností dítěte. Nezájem rodičů snižuje motivaci dítěte. Nedostatek podpory a pomoci omezuje rozvoj a uplatnění jeho schopností. Tento vliv rodičů se u dítěte projevuje nedostatečnou motivací, nižším sebevědomím a sebedůvěrou a často rezignujícím přístupem k řešení úkolů. Negativní nebo nerealistické očekávání omezuje přiměřený rozvoj dětských schopností a jejich uplatnění. Negativní očekávání vede často ke Golem efektu, kdy dítě se nesnaží usilovat o dobrý výkon a pracuje tak špatně, jak se od něho očekává.

Každý kvalitní vzdělávací program rozvíjí nejenom dovednosti a znalosti žáků, ale pomáhá jim také rozvíjet jejich rozumové schopnosti a využívat vrozené dispozice. Je všeobecně známé, že vliv rodiny nenahradí ani škola, ani žádné programy. Podle mého názoru, ale není úplně bez šancí. Pokud nezájem rodičů snižuje motivaci, může jakýkoliv pocit zájmu, které dítě dostane od pedagogů nebo od vrstevníků, vzbudit snahu „zavděčit se“, ukázat, že na to má, i když doma o to nikdo nestojí. Peer programy se naštěstí v dnešní době nezaměřují jen na návykové látky a jejich prevenci, ale snaží se stmelit třídu. Měly by se pokusit, i když je to velmi těžké, zapojit celou třídu do všech aktivit, aby se nikdo necítil odstrčený. Měly by nahradit to, co v klasické výuce chybí. Například, že každý jedinec řekne svůj názor a ostatní na to reagují.

1.1.2 Vývoj myšlení u starších žáků (13-15 let)

Žáci druhého stupně Základní školy začínají uvažovat abstraktně a hypoteticky. Schopnost uvažovat o různých variantách mění jejich vztah ke světu i k sobě samému. J. Piaget nazval toto období stádiem formálních logických operací. Dospívající přemýšlí často o tom, jaký by tento svět měl být. Realita je pro něj pouze jednou z variant. Formální logické operace můžeme označit jako hypoteticko-deduktivní myšlení. Tedy něco o čem lze přemýšlet pouze hypoteticky. Tento postoj dospívajících se projeví ke světu i k sobě samému. Kvůli nezralosti a nezkušenosti, dospívající často nepřesně rozlišují mezi reálnými a pravděpodobnými možnostmi. V rámci hypotetického myšlení dospívající uvažuje o budoucnosti. Na druhou stranu dospívající začíná uvažovat systematictěji. Akceptuje různé možnosti a dovede přemýšlet o různých řešeních. Rozvíjí se flexibilita jejich myšlení. V období druhého stupně Základní školy se rozvíjí deduktivní uvažování. Uvažování, na které nestačí vlastní zkušenosti, ani je jedinec nemůže pozorovat. Je to schopnost myšlení aplikovat obecné pravidlo. V této době dochází k rozvoji i induktivního myšlení. Myšlení,

kdy jedinec dovede uvažovat o věcech abstraktně. V období dospívání se rozvíjí schopnost interpretovat pozorovanou skutečnost v kontextu logicky možných závěrů. Dospívající bývají nadměrně kritičtí a mají sklon stále polemizovat, tím chtějí upozornit na to, že jsou schopni o všem uvažovat a mít své vlastní návrhy a názory. V této době se často vyskytuje přecitlivělost, vztahovačnost a pocit, že jsou zcela výjimeční. Toto období se vyznačuje přílišným radikalismem, je to obrana před nejasností. Každý kompromis cítí jako nejistotu (Vágnerová, 2001).

S vývojem myšlení souvisí metakognice. Metakognice zahrnuje znalosti a zkušenosti s poznávacími funkcemi i schopnost o nich uvažovat. Starší žák se hodnotí přiměřenějším způsobem. Uvědomuje si své přednosti i nedostatky. Hodnocení vlastních schopností není vždy vědomé. R. Siegler rozlišuje dvě složky metakognice – explicitní (vědomou) a implicitní (nevědomou). Rozvoj metakognice závisí na zkušenosti s vlastním poznáváním, inteligencí a motivací. Vlastní hodnocení utváří z hodnocení dospělých a vrstevníků.

Peer aktivisté by měli být těmi „kladnými“ vrstevníky, kteří ostatním pomohou s vlastním hledáním a hodnocením. Dospívající mají potřebu se zviditelňovat, být středem pozornosti. Peer program by měl upozorňovat na to, že člověk může být „viditelnější“ i jinou cestou, než alkoholem, cigaretami či drogami.

1.1.3 Pozornost

Pozornost během pubertálního období prochází vývojem. Přestože se koncem dospívání pozornost blíží pozornosti dospělého člověka, na začátku tohoto období se zhoršuje. Odborníci tento stav připisují celkovému duševnímu a fyzickému rozrušení, psychickou nestabilitou a činnosti žláz s vnitřní sekrecí.

Kvalita pozornosti je závislá na koordinaci a integraci mnoha funkčních systémů, lokalizovaných v různých oblastech mozku, hlavně retikulární soustavy, středního mozku, talamu, mozečku, ale také různých korových center, jejichž aktivací závisí na tom, na co je pozornost zaměřena. Pozornost je velmi citlivá na všechny zátěžové vlivy. Může být upoutána vnějšími i vnitřními podněty a mechanismy. Kvalita pozornosti je vývojově podmíněná. Délka soustředění pozornosti i na zajímavou látku se zlepšuje maximálně o jednu až jednu a půl minutu za rok. Což znamená pro žáka 13-15 let 13-20 min (Vágnerová, 2001).

Tím jsem chtěla upozornit na to, že 13 – 20 min je maximální čas, který může být použit k vysvětlení problému. Po této době by mělo dojít ke změně stylu výkladu. Peer pro-

gram oproti klasickému vyučování má výhodu v tom, že veškeré teoretické aktivity jsou prokládány praktickou činností – hrami a praktickými metodami. Je ovšem důležité si tuto dobu pamatovat. Pokud chceme, aby byl výklad pro žáky přínosný, měli bychom aktivity po tomto čase měnit.

1.1.4 Motivace a vůle

Motivačně regulační systém dovede ovlivnit žáka jak pozitivně, tak i negativně. Pokud jedinec není motivován, nemá důvod pracovat na úrovni svých schopností. Motivaci mohou ovlivnit vnější podněty, postoj rodičů, vrstevníků, hodnocení učitelů, ale přesto všechno je nejdůležitější postoj jedince samého. Každá zkušenost jedince ovlivňuje. Úspěch většinou posiluje pozitivní motivaci, neúspěch naopak negativní.

Formálně daná pravidla od autority, bývají často neakceptovaná. Dospívající klade důraz na smysl školní práce, potřebuje vidět její užitečnost a účelnost. Běžným problémem dospívajících je motivační konflikt. Konflikt mezi povinností a vlastním uspokojením. Řešení konfliktu závisí na jejich postoji k zodpovědnosti. Pokud řešení nevidí jako důležité a potřebné, nemá důvod k činnosti.

Starší školáci jsou schopni pracovat systematictěji, s větší sebekontrolou a dovedou potlačit rušivé vlivy, jsou vytrvalejší, pokud mají ovšem dostatečný důvod. Tlak autority nemůže nahradit vnitřní motivaci (např. dostat se na vysněnou školu, vyhrát soutěž...).

1.1.5 Sebehodnocení

Starší žáci, jsou si vědomi svých schopností i rozdílů mezi ostatními. Začínají si uvědomovat to, že sami dokáží ovlivnit výkon svou vůlí. Celkový postoj dospělých ovlivňuje sebehodnocení žáka. V období dospívání dají jedinci více na názor vrstevníků než rodičů či jiné autority. Přijatelné sebehodnocení a z něho vyplývající pocit důvěry má pro jedince větší význam než se obvykle přisuzuje. Přijatelná sebedůvěra je spojená s pocitem kontroly a možností ovlivnit svůj vlastní život.

1.1.6 Vnímání, představy a fantazie

Vnímání se postupně vyrovnává vnímání dospělého člověka. Jedincův poměr k okolí je diferencovanější, jasnější a kritičtější.

Představy jsou stejné jako představy dospělých. Představy ztrácejí prvky náhodnosti. Dospívající se dělí na umělecký, vědecký nebo myslitelský typ. Dospívající uměleckého typu se vyznačují ještě názornými představami. U typu vědeckého se objevuje talent konstrukční, matematický a fyzikální. Jejich představy se vyznačují schematismem, zevšeobecňováním a značnou abstrakcí (Kuric, 2000).

Fantazie se u dospívajícího uplatňuje v mnoha oblastech. Často bývá, ale nereálná a silně působí na sny dospívajícího. Na rozvoj silně působí nejenom knihy, ale hlavně pak filmy, televize a počítač. Výchovou dobře usměrňovaná fantazie je prospěšná a potřebná, pokud není výchovně usměrňovaná, může se stát nebezpečnou. Intenzita a nereálnost zbavuje dospělého jedince schopnosti střízlivě uvažovat a odvádí ho do vysněného, nereálného světa.

1.1.7 Role žáka ve starším školním věku

V době dospívání dochází ke změně postoje k roli žáka. Role žáka z hlediska dospívajícího zahrnuje především pravidlo – *příliš se nenamáhat a vyhovět jen těm požadavkům, které jsou nezbytné*. Snaží se omezit podřízenost autoritě, ale často zvolí kompromis, aby měli klid. Jedinec v tomto období usiluje o dobrý výkon pouze tehdy, pokud je reálná možnost dosáhnout svého zvoleného cíle. Stává se kritičtější ke všem požadavkům, které jsou na něho kladeny. Není ochoten akceptovat názory jiných zcela automaticky. Další potřebou tohoto období je stále něco kritizovat, posuzovat a hodnotit. S autoritami často polemizuje a odmítá jejich požadavky. Nejčastějším cílem jsou rodiče a učitelé. Učitel si musí získat autoritu něčím, čím žákovi imponuje, protože institucionální „úctu“ ztratil. Nejčastější zbraň dospívajících je provokování, napodobování, negativismus a snaha o rovnoprávnou diskusi. Jedinec nechce být dítětem, ale neumím být ještě dospělým. Potřebuje nahradit dětský svět novými sociálními vazbami. Často v tomto období dochází k odcizení od kamarádů z dětství a hledání nových, nové party. Aby jedinec do nového kolektivu zapadl, musí se přizpůsobit. Někteří jedinci nedovedou čelit tlaku vrstevníkům a negativní sociální vztahy mohou vést k návykovým látkám.

1.1.8 Role spolužáka

Role spolužáka je důležitou sociální zkušeností, která má objektivní i subjektivní význam. Žák se učí vydobýt si určitou sociální roli, kterou pravděpodobně bude zastávat i

v jiné sociální vrstevnické skupině. Spolužáci mohou sloužit jako zdroj bezpečí, jistoty a opory v různých životních situacích a problémech. Jedinec se může ve třídě lépe porovnávat a rozvíjet, je to naprosto jiné než s dospělými. Ve třídě se často utváří pozice vládce, agresora, obdivovaného, hvězdy, otroka, outsidera či šaška. Přestože se tyto pozice budou ve třídě ve větší či menší míře objevovat stále, stmelováním kolektivu pomocí nejrůznějších her a metod je podle mého názoru možné tuto situaci zmírnit. Mám na mysli například hru, kdy si žáci vyměňují role, každý si uvědomí, jak se u toho cítí. Tím by mohlo dojít ke zmírnění rozdílu mezi hvězdou a outsiderem.

Determinantů, které ovlivňují vývoj jedince v období dospívání, je mnoho, ale ty které se přímo dotýkají socializačních procesů dospívajícího jedince je o dost méně. Podle mého názoru jednu z největších rolí, při utváření přirozeného vývoje jedince a osvojování si pozitivních morálních a společenských norem, hraje kamarád, přítel, vrstevnická parta... Dospívající jedinec touží po uznání proto, aby byl v očích svých vrstevníků uznáván a brán vážně, a právě pro získání tohoto sociálního statutu je schopen udělat někdy i více než je vhodné... Jedním ze způsobů, jak čelit možným negativním tlakům svého okolí, je použití peer aktivistů, kteří slouží jako pozitivní vzor pro své vrstevníky.

2 PREVENCE

„Prevence, neboli předcházení nežádoucích jevů, nehodám, úrazům a nemocem“ (Hartl P., Hartlová H., 2000, s. 450).

V této kapitole se budu zabývat předcházením nežádoucích jevů. Stručnou historií prevence, rozdělení prevence na primární, sekundární a terciární. Velkou část budu věnovat primární prevenci, kam peer program spadá. Závěr této kapitoly věnují samotnému peer programu.

Po roce 1989 nastal dramatický zvrat ve vývojových trendech sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Například došlo k nárůstu agresivity, záškoláctví, delikvence, kriminality, drogové závislosti apod.) Jednou z hlavních příčin tohoto vývoje je skutečnost, že v období náhlých společensko-politických změn nebyl na našem území k dispozici prakticky realizovatelný systém celospolečenské prevence, který by mohl od samého začátku účinně působit proti trendu nárůstu výskytu sociálně-patologických fenoménů.

Přibližně od padesátých let se prevence rozdělila na primární a sekundární. Od šedesátých let se začal používat termín terciární prevence. Primární prevencí se snaží předcházet problémům. Sekundární prevence vzniklý problém řeší a terciární prevence se snaží minimalizovat škody (Nešpor, Csémy, Pernicova, 1997).

Specifických postupů, kterými lze prevenci provádět, je celá řada. Od letáků a nástěnek s informacemi, přes besedy, vzdělávací pořady až po specifické programy pro etnické menšiny. Každý z těchto postupů má svá pro a proti a je nutné zvážit jejich nasazení vzhledem k očekávanému efektu.

Preventivní programy zaměřené pouze na předávání informací, bývají neúčinné. Tyto programy také neovlivní nejrizikovější žáky, protože ti vyžadují individuálnější přístup a náročnější pomoc.

Programy prevence by měly začínat velmi brzy. Čím je věk žáka nižší, tím by mohl být program zaměřen spíše na ochranu zdraví. Naopak s přibývajícím věkem by měly být programy více specifické, zaměřené na určitý problém a také by se měl klást důraz na diskuzi (Nešpor, Csémy, Pernicova, 1999).

James Wabaunsee v roce 1995 se zabýval dětmi, kterým se rodiče nemohli po škole věnovat ve volnočasovém programu. Snížil spotřebu návykových látek i žáků ve věku kolem

11-12roků. Naopak u starších žáků, tento program měl opačný efekt, spotřeba návykových látek starších žáků vzrostla. Tento jev nikde nebyl vysvětlen.

2.1 Primární prevence

Rizikové faktory zvyšují riziko a protektivní, ochranné faktory riziko snižují. Úkolem prevence je podpora protektivních faktorů a omezování, utlumení faktorů rizikových. Žádný jedinec není před závislostí svou strukturou osobnosti chráněn ani předurčen. Existuje řada dalších faktorů, které k závislosti napomáhají. Napomáhajícím nebo utlumujícím faktorem je zpravidla společnost, rodinné prostředí, vrstevnické prostředí a další faktory, které můžeme nazvat provokujícími (Nešpor, Csémy, Pernicova, 1997).

Vztah společnosti k drogám, postoje a hlavně dostupnost ovlivňují prevenci, která je buď účinnější, nebo nikoliv. Dalším faktorem je stát, vláda. Záleží na nich, jak se k drogové prevenci postaví. Kolik financí do projektů vloží, jaké metody volí pro informovanost veřejnosti nebo jaké zvolí koncepce drogové prevence.

Rodinné prostředí ovlivňuje člověka celý život. Hlavní vliv má při formování osobnosti. Důležitá je atmosféra rodiny, výchovný styl, míra lásky a péče a také jaké normy a hodnoty rodina zastává.

Vrstevnické prostředí neboli referenční skupina, kamarádi, parta, škola. Toto prostředí mladého jedince velmi utváří. Orientace na vrstevnické normy jsou mnohdy důležitější než návyková látka sama. Na tuto oblast se zaměřují vrstevnické programy. Kdy peer aktivisté, mladí jedinci, kteří preferují zdravý životní styl, jsou představováni jako více atraktivní.

Dalšími faktory mohou být tzv. „provokující faktory“, které mohou být přímým podnětem pro experiment s návykovou látkou. Nejčastěji mezi tyto faktory patří zvědavost, nuda, zlepšení výkonnosti, zlepšení nálady odsunutí problému nebo snaha o upozornění na sebe (Kalina, 2003).

2.1.1 Základní faktory v primární prevenci zneužívání návykových látek

a) Snížení poptávky po drogách

Každý trh a tedy i ten drogový, má stranu poptávky a stranu nabídky. Prevence v této oblasti se snaží obě tyto strany omezit. Drogová prevence se zaměřuje na potencionální spotřebitele, v peer programu, žáky, aby se nestali zákazníkem drogového trhu, nebo mini-

málně, aby se jim nestali příliš brzo. Další aktivity jsou směřovány proti straně nabídky, pokud se stanou zákazníkem, aby se nestali dealery.

b) Drogové uvědomění

V primární prevenci zneužívání drog je základní osnovou tzv. KAB model (Knowledge, Attitudes, Behaviour – poznatky, postoje, chování). Cílem drogové prevence není jen zvýšit množství informací o návykových látkách. Důležité je pomoci člověku uvědomit si, že i jeho samotného se návykové látky mohou týkat, uvědomit své vlastní postoje. Stěžejním motivem je upevnění kladného, zdravého postoje. Působit na jeho hodnotový systém, na jeho chování a tím může působit i na ostatní, pomocí jeho vlivu.

c) Denormalizace

Primární prevence se snaží vytvořit sociální klimát, který není příznivý pro šíření drog. Sociální klima, kde o drogy není zájem. Pojmem denormalizace se myslí, že se normy a hodnoty určitého společenství změni tak, že lidem, žákům, nepřipadá užívání návykových látek nijak žádoucí, popřípadě moderní.

d) Morální aspekty ve společenství

Dříve se snažili odborníci moralizující postoj veřejnosti vůči drogově závislým otupit. Snažili se, aby veřejnost u konzumentů neviděla morální problém, ale problém zdravotní. V dnešní době se od toho postoje opět opouští a v primární prevenci se na cílové skupiny apeluje na morální aspekty, odpovědnost za vlastní zdraví, sebeúctu, odvahu čelit problémům a spoluzodpovědnost za kvalitu života.

e) Negace a pozitivní alternativy užívání drog

Přístup „*prostě řekni ne*“ patronkou tohoto programu je Američanka Nancy Reaganová. Tento program učí mladé lidi utvářet svou osobnost, postoje, názory. A směřuje proto k tomu, aby droze mohli říct ne. Nejlepší je pozitivní alternativy ukázat na příkladu osobností, které jsou nebo mohou být v jistém smyslu vzorem pro skupiny, na které se primární prevence zaměřuje.

f) „Neobviňování objeti“ a problém pozitivní diskriminace

Tento faktor se zaměřuje na veřejnost, aby úplně nezatracovala, neodsuzovala a nevyvrhovala na okraj společnosti ty, kteří se už k drogám dostali. Odborníci varují před skutečností, že může dojít k tomu, kdy „negativní hrdinové“, budou následováni kladnými, hod-

nými vzory. Společenský postoj k užívání drog by neměl navozovat pozitivní diskriminaci. Ten, kdo bere drogy, má větší podporu společnosti, než ten, kdo je nebere. Česká republika má spíše stále postoje diskriminující a represivní.

g) Porozumění motivaci

Důvody, proč lidé berou drogy jsou značně složité a podmíněné osobnostně i sociálně. Jak již jsme zmiňovala, důvodů je několik: řešení problémů, vyhnout se bolesti, zapadnout do kolektivu...K výše uvedeným důvodům, motivačním faktorům přispívají také různé sociální tlaky, móda subkultur, krize rodiny nebo marketingová strategie nezákonného trhu. Porozumět zdrojům motivace je hlavním úkolem primární prevence, protože kromě lidí skutečně závislých na drogách, nepotřebuje drogu k životu nikdo. Porozumět motivaci znamená snižovat faktor osobní zodpovědnosti (Kalina, 2003).

Podle mého názoru primární prevence nebude nikdy účinná, pokud drogy a všechny návykové látky budou brány společností jako normální. Mladí lidé se ztotožňují se slavnými lidmi, herci, sportovci. Tito lidé svým působením mohou ovlivnit myšlení mladé generace. Ale nejen pozitivním, ale také negativním směrem. Jestliže v každém seriálu, většina kouří, tak je pochopitelné, že to mladí a nejen oni berou jako normální věc.

2.1.2 Cíl primární prevence

WHO (světová organizace zdraví): „*Zdraví je stav tělesné, duševní a sociální pohody, nikoliv pouze nepřítomnost nemoci nebo vady*“.

Každá primární prevence si klade za cíl, aby k žádné poruše zdraví nedošlo. Cílem primární prevence u drog je, aby potenciální spotřebitel drogu nikdy nevyhledával a tudíž, ani nekonzumoval. Dalším cílem je snížit, minimalizovat experimentování s návykovými látkami. Lékař může být vždy užitečným aktérem metodiky primární prevence. Zpravidla se ale používá psychologie, pedagogika, sociologie, veřejná politika, reklama, marketing...(Kalina, 2003).

Myslet si, že preventivními programy zabráníme užívání návykových látek, je hodně utopistické. Základním cílem by spíše mělo být snížení počtu mladých lidí užívajících návykové látky, snížení následků a vytváření, upevňování protidrogových postojů.

2.1.3 Formy specifické primární prevence

Specifické preventivní aktivity lze rozdělit do tří úrovní: makroprostředí, mezo-prostředí a mikroprostředí. Každé prostředí se liší typem a velikostí cílové populace.

a) Makroprostředí

Tyto aktivity se zaměřují na velké skupiny. Mají větší masový charakter, ale nemůžou se přizpůsobit a tudíž i přiblížit úplně všem. Zaměřují se spíše na ovlivňování veřejného mínění. Snaží se upozornit na závažnost tématu a vytváření prostoru pro působení v dalších oblastech. Nejčastěji se používá billboardů, různých kampaní. Na úrovni celoplošné prevence jsou daleko účinnější nespecifické formy prevence. Například vytváření podmínek pro volnočasové aktivity nebo snížení propagace kouření a alkoholu.

b) Mezoprostředí

Působení střední úrovně je zaměřeno jen na určitou lokalitu – městské části, menší města nebo na skupiny – výchovní poradci, žáci II. stupně...V této úrovni již lze připravovat programy přímo na cílové skupiny, které by mohly být efektivnější, než programy pro makroprostředí. Aby se zvýšila efektivita, je nutné v této úrovni vytvářet dlouhodobé a koncepční programy. Zvláště pokud se jedná o děti a mládež může být dlouhodobější program efektivní. Jejich postoje lze ovlivnit, protože chování se do jisté míry ještě utváří.

c) Mikroprostředí

Aktivity na této úrovni se již zaměřují na cílové skupiny, které jsou přesně definované. Také programy mohou být uzpůsobeny přímo konkrétní skupině, například žákům osmých tříd základní školy. Působení na malé skupiny je považováno za nejefektivnější. Mezi formy využívané na této úrovni patří přednášky a besedy, komponované pořady, peer programy a dlouhodobé programy (Skalík, I. in Kalina 2003).

Primární prevence bude účinná jen tehdy, pokud bude důkladně propracovaná a přizpůsobená cílové skupině a věku. Podle mého názoru by měla být hlavně zaměřená na postoje a motivaci k tomu, aby lidé si hledali jiný zdroj zábavy nebo řešení svých nesnází jinou formou než návykovou látkou. O návykových látkách, hlavně mezi mladými, by se mělo otevřeně hovořit. Droga není nic pozitivního, krásného, ale také to není strašák, o kterém by jsme se měli s dětmi bát mluvit. Drogy sice dokázaly, že umí člověka úplně ovládnout a změnit mu celý život. Měli bychom mít ale na paměti, že má jen takovou moc, jakou ji člověk sám dovolí.

2.2 Peer program

Za všeobecně nejefektivnější prevenci je považována prevence na školách a v komunitách. V tomto věku a v tomto prostředí se totiž formují celoživotní návyky, postoje a hodnoty. To je důvod, proč je pro účinnost preventivních programů nezbytné, aby byly uplatňovány již na druhém stupni Základní školy.

Principem peer programů neboli vrstevnických programů je aktivní zapojení předem vyškolených vrstevníků. Slovo „peer“ neznamená jenom vrstevník, ale také někdo, s kým se může cílová skupina ztotožnit. Východiskem peer programů je tedy filosofie, že se jedinec ztotožní spíše s někým, kdo je mu bližší z hlediska sociálního zázemí, věku, role, zájmů a životní orientace. Takový jedinec má možnost vrstevníka v jeho názorech a postojích ovlivňovat. Vrstevnické skupiny podporují zdravé normy a způsoby chování a odmítají škodlivé návyky. Peer aktivisté nesmějí mít potíže v chování a prospěchu, čímž vytvářejí pozitivní vzor pro ostatní a ovlivňují tak rizikové chování. V období dospívání, pro jeho psychologické charakteristiky je peer pressure zvláště významný. Jedinci se totiž dostávají nejen informací, ale nevědomky přebírá i postoje, hodnoty a způsoby chování. Jedním ze základních předpokladů je, že pokud se cílová populace s nositeli preventivního programu skutečně identifikuje, poměrně snadno nabyté dovednosti a postoje uplatní také v budoucnu. Pokud se cílová skupina s aktivisty programu ztotožní, rychle a snadno získá dovednosti, které později uplatní v praxi. V peer programu by se měli simulovat stejné nebo obdobné situace, se kterými se jedinec může setkat v životě. Přestože peer programy vznikly v Americe a někteří se domnívali, že budou jen těžko aplikovatelné na jiné státy. Studie

Perry a spol (1989) prokázali, že peer programy byly efektivní ve velmi rozdílných zemích jako Austrálie, Chile nebo Norsko (Nešpor, Csémy, Pernicova, 1994).

Podle údajů Ministerstva vnitra jsou téměř v sedmdesáti procentech okresů vedeny na základních a středních školách peer programy.

Svetliková uvádí, že v současnosti můžeme nejčastěji realizované vrstevnické programy rozdělit na tyto základní druhy:

- a) vrstevnická pomoc při učení (tutoring a mentoring) – např. studentům se slabšími výkony
- b) vrstevnická prevence negativních společenských jevů
- c) vrstevnická mediace – alternativní neautoritativní způsob řešení sporů a konfliktů
- d) vrstevnické poradenství (Svetliková, 2003).

2.2.1 Peer program v České republice

Experimenty s drogami na prvním stupni Základní školy jsou sice ojedinělou záležitostí, jejich četnost na druhém stupni však narůstá a vrcholí na střední škole, kdy se nezávislé studie shodují na přibližně 40 % alespoň příležitostných konzumentů marihuany.

Jako příklad uvádím společnost akluby, která provádí každým rokem výzkumy na základních a středních školách v Brně na téma Mládež a drogy. Vlastní zkušenost s drogou v roce 2005 mělo 78% žáků základní školy ve věku 11-15let. V roce 2006 62% a v roce 2007 72%. Každým rokem se počet zkoumaných mění od 400-1400 žáků základních škol. Přestože počet žáků se se zkušeností nezvyšuje toto číslo je ale stále alarmující. Nejčastějšími drogami u mládeže jsou cigarety, alkohol, marihuana, lysohlávky a na 5. místě extáze a těžké látky. Osobní zkušenost s cigaretami se poprvé nejčastěji objevuje ve věku 12 let, ale např. v 11 letech má tuto zkušenost již 18,21% dotázaných, v 17 letech pak přes 68% dotázaných. U alkoholu je zkušenost obvykle o dva roky později, tedy ve 14 letech. S marihuanou se děti a mládež ze zkoumaného souboru dostávají do kontaktu nejčastěji ve věku 15let (14,7%), v 16 letech má tuto zkušenost zhruba 34% dotázaných (Akluby, 2007).

Z toho důvodu byly peer programy v České republice zaměřeny převážně na návykové látky, jejichž cílem je primární prevence nealkoholových závislostí na školách. Provádí je

zejména studenti SŠ, kteří prošli výcvikem na odborných seminářích. V rámci peer programu se snaží přiblížit drogovou problematiku dalším středoškolákům a hlavně žákům na základních školách. Není důležité pouhé předávání vědomostí, ale o aktivní a interaktivní učení formou her, nácviku modelových situací a debat o problému na partnerské úrovni. Účast v programu není omezená věkově ani podle typu školy – prvky peer programů jsou zařaditelné přibližně od čtvrté třídy ZŠ, v plném rozsahu jsou však určeny zpravidla pro druhý stupeň.

Podle mého názoru je nedostatečné, aby se pouze bavilo o škodlivosti drog a jak drogu odmítnout. V dnešní době existuje mnoho různých programů, které si školy vytvořily samy a pouze zanechaly hlavní myšlenky původního peer programu.

Účinné preventivní programy předpokládají praktikování v menších skupinkách a mají vysloveně interaktivní charakter. K aktivitě je tak účastník veden samotnou strukturou programu (studenti kupř. vymýšlí slogany a plakáty vybízející ke zdravému způsobu života, účastní se brainstormingu, vytváří si svůj vlastní plakát reklamy, vyrábí „kytičku zdraví“ s cílem popsat, co si pod jednotlivými druhy zdraví představují a své výtvary pak obhájit, apod.). Peer aktivisté na druhé straně usilují o to, aby podpořili v žácích schopnost reflexe a hledání pozitivních vzorů, rozvoj kladných osobních vlastností, sociálních kompetencí, vlastního sebeoceňování a sebedůvěry. Programy v dnešní době zahrnují nejen programy týkající se drogové problematiky, ale také techniky na vytvoření týmové spolupráce (např. jak uklidnit rušiče, jak zaktivizovat skupinu), uvědomění si vlastních pocitů a hodnoty zdraví jako celku, neverbální komunikaci, rozvíjení tvořivosti, řešení problémů, učí se správně argumentovat (Nešpor, Csémy a Pernicová, 1999).

Myslím si, že peer programy jsou důležitým nástrojem v primární prevenci. Ale pouze tehdy pokud jsou peeraktivisté důkladně vybráni a proškoleni. Pokud se peer programy zaměří na přenášení pozitivních dovedností, vedení vrstevníků k aktivnímu trávení volného času, či pozitivnímu pohledu na svět, budou jistě velkým přínosem. Věřím, že vrstevníci mají velký vliv a můžou ostatní ovlivnit, přesto si myslím, že na protidrogovou prevenci by měli být proškolené týmy dospělých.

Z této části práce vyplynulo, že účinnost preventivních programů, vycházejících z aktivního zapojení dětí, mají interaktivní charakter a nemohou spoléhat jen na předávání informací, ale působí zejména na kvalitu postojů a změnu chování.

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

3 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

Ve výzkumné části této práce se zaměřím na to, jakým způsobem hodnotí účinnost provedených vrstevnických programů žáci základních škol, kteří peer programem prošli. Bude mě zajímat, zda peer programy naplnily jejich očekávání, zda jim peer program osobně něco přinesl.

Jak vyplynulo z teoretické části, vrstevnická skupina, kamarádské vztahy mají velký vliv na formování postojů, názorů a chování jedince. Peer aktivista, jako jedinec s kladnými postoji může efektivně působit na své vrstevníky, v tomto případě, na žáky základních škol. Peer aktivisté jako pozitivní vzory jsou hlavními aktéry peer programu, ale také sestavení a náplň samotného programu ovlivňuje jeho účinnost v primární prevenci.

3.1 Cíl výzkumu

Svůj výzkum jsem zaměřila na problematiku peer programu na základních školách v Holešově. Respektive hlavně na přínos pro žáky, pro které je peer program koncipován. Konkrétně mě zajímalo, zda je podle žáků samotných peer program pro ně přínosný či nikoliv a co by změnili, kdyby mohli. Snažila jsem se zjistit, která témata jim nic neříkají, nudí je a co jim samotným, v peer programu chybí. Tedy mým cílem je zjistit účinnost peer programu podle žáků samotných. Především mě zajímalo, co by žáci v peer programu změnili, co by oni samotní udělali jinak, aby byl program efektivnější.

3.2 Výzkumný problém

Výzkumný problém jsem zvolila deskriptivní a definovala jsem ho větou: ***Jaká je účinnost peer programu podle žáků osmých tříd na základních školách v Holešově?***

Druh výzkumu: popisný

Pro srozumitelnost a přehlednost jsem zvolila druh výzkumu smíšený s metodou výzkumu strukturovaný dotazník s polootevřenými otázkami pro žáky Základních škol a metoda rozhovoru s peer aktivisty. Rozhovor s peer aktivisty nebylo možné uskutečnit se všemi, proto jsem dodatečně zvolila dotazník s otevřenými odpověďmi a rozhovor byl nahrazen komunikací přes e-mail a icq.

3.3 Proměnné

Ve svém výzkumu jsem definovala dvě proměnné. Nezávisle proměnnou je peer program. Závisle proměnná jsou žáci osmých tříd, kteří absolvovali peer program.

3.4 Definice

Slovo peer pochází z angličtiny. Jedním z jeho významů je vrstevník. Peer program je tedy vrstevnický program, který je často úspěšně využíván při prevenci i nápravě sociálně patologických i zdravotních problémů (Hartl, Hartlová, 2000).

3.5 Výzkumný vzorek

Základním souborem pro dotazník byli žáci základních škol v Holešově. Výběrovým souborem byli žáci základních škol II. stupně, kteří prošli peer programem. Druhým výběrovým vzorkem byli peer aktivisté, studenti Gymnasia v Holešově.

3.6 Metody výzkumu

Protože jsem zvolila výzkum kvantitativní, abych mohla nasbírat co nejvíce dat, pro metodu výzkumu jsem použila dotazník a rozhovor jsem suplovala komunikací přes e-mail a icq. Metody výzkumu jsou tedy smíšené. Měření dat je nominální a k měření dat jsem použila procenta. Pro ověření některých údajů jsem u čtyř otázek, které se nejvíce vztahovaly k účinnosti peer programu, použila princip testu dobré shody chí kvadrát. Tento typ ověřování jsem použila u otázky 4. *Co podle Tebe bylo v peer programu naprosto zbytečné?*, dále u otázky č. 5. *Které hry Ti připadaly nezáživné, nic neříkající?*, u otázky č. 6. *Co Tobě osobně přinesl peer program?* A u otázky č. 8. *Myslíš si, že by byl peer program přínosnější, kdyby ses s ním setkal v nižším ročníku?*

Jak již jsme se zmiňovala, rozhovor s peer aktivisty, se nám nepovedlo provést. Z toho důvodu jsem sestavila dotazník o 7 otázkách s otevřenými odpověďmi. Na základě tohoto dotazníku a komunikací s peer aktivisty jsem sestavila osnovu peer programu, který peer aktivisté provádí na základních školách v Holešově. První tři se ptají na náplň peer programu. Čtvrtou a pátou otázkou jsem se snažila najít odpověď na účinnost a zájem žáků základních škol. Zjistit, zda by podle peer aktivistů nebyl peer program přínosnější pro mladší žáky. V šesté a sedmé otázce jsem se ptala, zda samotné peer aktivisty nenapadá nějaké

zlepšení peer programu, něco, co by zvýšilo atraktivnost a účinnost tohoto preventivního programu.

Na základě výzkumu s peer aktivisty jsem vytvořila dotazník pro žáky základních škol, kteří peer programem prošli. Dotazník obsahoval 12 otázek, otázky byly uzavřené, otevřené i polootevřené. Prvních osm otázek bylo soustředěno pouze na peer, na pocity a postoje žáků k programu. Devátá až dvanáctá otázka byla soustředěna na životní postoje žáka a vlastně na to, zda si s peer programu něco odnesli.

Dotazník pro peer aktivisty je v příloze PI a dotazník pro žáky základních škol je v příloze PII.

3.7 Zpracování dat

Nejprve jsem kontaktovala ředitelky škol a pedagogy v Holešově s prosbou, zda mohu uskutečnit výzkum na jejich škole s peer aktivisty a žáky, kteří peer programem prošli. Peer aktivistů je na Gymnasiu v Holešově 24 a také 24 dotazníků se mi vrátilo, tedy 100%. V Holešově jsou tři základní školy a všechny jsem kontaktovala. Neměla jsem k dispozici, kolik žáků se účastnilo peer programu, ale vyplněných dotazníků se mi vrátilo 143 z 200 rozdaných dotazníků. U některých dotazníků nebylo odpovězeno na všechny otázky, ale vždy bylo vyplněno alespoň 70% a ostatní odpovědi mi připadaly užitečné. Z toho důvodu jsem nevyřadila žádný dotazník. Je možné, že na některé otázky nebylo odpovězeno z důvodu velkého časového rozmezí mezi samotným peer programem a mým dotazníkem. Peer program žáci absolvovali v květnu loňského roku a dotazník vyplňovali o deset měsíců později, březen 2008. Na věk a pohlaví jsem se neptala záměrně. Věk, byl daný tím, kdy žáci peer programem prošli, ve kterém ročníku. V tomto případě, jak jsem již zmiňovala, peer program žáci absolvovali v osmém ročníku, tudíž dnes jsou v devátém ročníku (cca 15 let). Pohlaví jsem také nepokládala za důležité, v peer programu pracuje celá skupina dohromady, tudíž mě zajímal pohled celku na program.

3.7.1 Zpracování dat od peer aktivistů

Z otázek číslo jedna, dva a tři dotazníku pro peer aktivisty (viz PI), jsem sestavila koncepci peer programu peer aktivistů v Holešově (viz kapitola 3.8.1.1). Následující čtyři otázky jsem vyhodnotila a pokud to bylo možné, porovнала jsem je s odpověďmi žáků základních škol.

Peer aktivistů jsem se ptala, zda by byl podle nich peer program účinnější pro mladší žáky a pokud ano tak v jakém věku.

Sedmnáct peer aktivistů, tedy 71% si myslí, že by bylo vhodnější, posunout program do nižších ročníků. Oproti tomu žáci základních škol jsou většinou spokojeni (66%) s tím, že peer program probíhá v osmém ročníku. Ti co si myslí, že by bylo lepší, aby peer program probíhal v nižším ročníku, většinou uvádí sedmý ročník. (peer aktivisté v 53%, žáci základních škol v 31%. 18% peer aktivistů si myslí, že by bylo přínosné, kdyby se peer programu účastnili i nižší ročníky. Dodávají ale, že by v peer programu musely být upraveny jak témata, tak i metody a techniky (viz příloha PIII a PIV).

Otázku, **jaký je zájem žáků v peer programu**, jsem do grafu nezpracovávala. Většinou peer aktivisté uvádějí, že žáci zájem mají, i když se najdou výjimky, ale po zjištění, že nebudou nijak hodnoceni, zájem upadá a je náročné je znovu motivovat.

Jaký přínos má, dle Vašeho názoru, peer program na cílovou skupinu žáků?

Ačkoliv původní a hlavní myšlenkou peer programu byla primární drogová prevence, 53% peer aktivistů si myslí, že hlavním přínosem programu je utužení kolektivu třídy a hlubší poznání svých spolužáků. Podle 25% peer aktivistů jsou hlavním přínosem získané nové informace a až na třetí pozici (17%) je prevence. Přestože se na první pohled může zdát, že peer program nesplňuje svou náplň, informace o návykových látkách a pozitivní vztahy v kolektivu, mohou hrát velkou roli v primární prevenci. Pokud je žák informován o škodlivosti a dopadech návykových látek a k tomu má pozitivní prostředí, je podle mého názoru velká šance, že po žádné droze nesáhne (viz příloha PV).

46% peer aktivistů nevědělo, **co by přispělo ke zlepšení peer programu**. Ostatním chybělo spíše materiální zabezpečení, ve formě lepších pomůcek, videí, informací, možností pravidelných schůzek. Také se shodovali v názoru, že odbornost a připravenost peer aktivistů zkvalitňuje samotný program. Z toho důvodu by všichni uvítali, pravidelnost a četnost schůzek.

3.7.1.1 Peer program v Holešově

Peer program v Holešově nejprve spadal pod pedagogicko-psychologickou poradnu. Psycholožka z této poradny si vybírala peer aktivisty z Gymnasia a Policejní školy. Poradna nedostala pro tento projekt peníze, proto si peer aktivisty začali vychovávat učitelé sami na školách. V dnešní době pouze na Gymnasiu. Studenti z Gymnasia provádí peer program na třech Základních školách v Holešově a na škole praktické. Žáci se na tuto činnost hlásí sami, dobrovolně. Po absolvování kurzu peer programu s učitelem zvaží, zda to bude pro ně vhodné. V průběhu školení si někteří uvědomí, že si netroufnou stoupnout před kolektiv, jiní se obávají nezvladatelnosti dospívajících žáků nebo až v průběhu školení si uvědomí časovou náročnost na přípravu každého setkání. Každý peer aktivista musí být komunikativní, empatický a také velmi pohotový, protože žáci druhého stupně jsou často nevyzpytatelní. Kurzy peer programu probíhají také jako víkendové akce na Rusavě. Během roku mají další dvě až tři „víkendovky“, kde si sdělují nové poznatky ze škol a učí se nové techniky.

Žáci absolvují peer program ve dvou čtyřhodinových blocích. Základní probíraná témata jsou drogy, šikana, reklama a pohlavně přenosné nemoci. Z toho důvodu, že nespádají peer aktivisti z Gymnasia pod žádnou organizaci, nemají žádná přesně stanovená témata. Techniky, které používají, jsou také jenom na nich. Během samotného výcviku peer aktivisti projdou několik technik a pak je na každém z nich, které si zvolí. Stěžejní témata jsou prokládaná uvolňujícími aktivitami – hrami.

Nejprve se peer aktivisté představí. Bývá doporučováno, aby peer aktivisté sdělili o sobě víc než jen jméno a z které školy přichází. Tím, že žákům sdělí, co je zajímavá, jaké filmy sledují apod., se žákům více přiblíží. Také se doporučuje, před tím než peer aktivisté sdělí

hlavní myšlenky programu, zeptat se žákům samotných, co oni sami si představují, jak bude peer program probíhat.

Důležité je uspořádání místnost, většina aktivit, her se odehrává v kruhu, aby na sebe všichni viděli. Na začátku se volí seznamovací aktivity například házení míčkem nebo klubko. Házení míčkem je klasické házení míčkem, kdy každý kdo chytne míček, tak o sobě něco řekne. Hází se proto, aby každý musel dávat pozor. Každý řekne o sobě jenom něco a může na něho přijít řada několikrát. Další hra klubko je o něco složitější. Hází se klubkem a každý si tu svou nit stále drží, vznikne pavučina a někdo klubko zpátky namotává a vypráví historku, která ho právě napadne.

Vtáhnutí do lekce je velmi důležité před každou lekcí nebo po delší přestávce. Člověk sice sedí v místnosti kde má, ale může být duchem nepřítomný, proto se obvykle pokládá otázka, „Jak se máš? Jak se cítíš? Sděl nám, jestli chceš, co Tě trápí? A člověk rychlejší a příjemnější cestou se soustředí na další aktivity. Velmi důležitý je prostor pro každého, nikdy se nesmí na nikoho tlačit. Každý začne mluvit, až cítí, že chce ostatním něco sdělit. Důležité také je, aby peer aktivisté zapojili každého, aby každý ostatním něco sdělil.

Pokračuje se hlavním tématem, drogy. Doprostřed třídy se položí veliký papír a žáci na něho píší všechno, co pokládají za drogu. Celá třída nad každým pojmem diskutuje, zda tam podle něho patří nebo ne. Peer aktivisté mají připravené rozdělení drog podle účinků a ke každé droze řeknou, jak působí na člověka. Někteří peer aktivisté mají připravené kauzistiky drogově závislých. Dalším probíraným tématem, který částečně souvisí s drogami, jsou sexuálně přenosné nemoci. Nejprve sdělí žáci, co o tomto problému vědí a následně peer aktivisté doplní informace. Dalším častým tématem, které se objevuje v peer programu, je šikana. Žáci říkají, co všechno podle nich šikanou je. Na peer aktivistech je, aby žáky v jejich názoru utvrdili nebo nad tím zkusili společně popřemýšlet. Dále se baví o tom, jaké mají zkušenosti se šikanou. Jak by řešili situaci, kdyby se ve třídě šikana objevila atd. Posledním nejčastějším tématem je reklama. Nejprve se baví o nejčastějších reklamních tricích. Diskuse probíhá na téma, zda je reklama užitečná či nikoliv. Žáci jsou rozděleni do skupinek a každá skupina se snaží vytvořit svou vlastní reklamu. Mezi všemi tématy jsou nejrůznější aktivity na rozptýlení. Malují se ruky a spojují se s někým, koho mají rádi nebo komu chtějí něco sdělit. Využívá se také hry, po mé pravici je volné místo a tam pozvu někoho, komu chci něco sdělit. Do kruhu se jedna židle přidá a kdo má po pravé ruce volné místo, ten si tam pozve spolužáka, kterého chce a řekne mu, proč si ho tam pozval. Mělo by to být pozi-

tivní, ale také se tato aktivita může použít v době, kdy ve třídě jiskří nějaký problém. Žák si vedle sebe pozve toho, u kterého má pocit, že mu ublížil. Aby se tato hra nepřetransformovala do čistě negativní nebo do nadávek, je lepší, když na začátku musí ten, který si někoho pozval říct něco pozitivní a teprve to, co mu na pozvané osobě vadí. Další hra, která se často používá, je Srdce. Všem se rozdá papír, na kterém je napsáno, že všichni jsou doktoři a mají jedno srdce a pod tím je nabídka pacientů, kteří na srdce čekají. Žáci se musí rozhodnout, komu srdce dají. Nejprve se rozhodnou sami za sebe, pak se sousedem, potom jsou čtyři, osm.....až jsou rozdělení na dvě skupiny a musí argumentovat a přesvědčit druhou skupinu, komu dají srdce. U této hry si žáci vyzkouší, jaké to je hájit před jiným svůj vlastní názor.

Peer program často končí pozitivními vzkazy. Ty slouží k tomu, aby si člověk odnesl kromě zážitků něco s sebou. Každý dostane jeden tvrdý papír a navzájem si na něj píše pozitivní vzkazy. Za nějakou dobu, když si to přečte, tak to v každém mnohdy vyvolá úsměv.

3.7.2 Zpracování dat od žáků základních škol procenty v grafech

Dotazník pro žáky základních škol obsahoval 12 otázek. Otázky číslo 1, 3, 4, 5 a 6 se stahovaly konkrétně k peer programu. Otázky číslo 2, 9, 10, 11 a 12 byly spíše osobní a snažily se zjistit, zda si žáci odnesli něco do svého života. Otázky 7 a 8 byly víceméně informativní pro mě, co by se mělo změnit, aby byl pro žáky osobně peer program zajímavější.

Peer otázky:

1. Proč si myslíš, že stále přibývá lidí závislých na alkoholu, cigaretách, drogách...?

Nejčastější odpovědi poukazovaly na kolektiv, partu, do které chtějí mladí lidé zapadnout, a proto udělají cokoliv. Podle žáků základních škol lidé sahají často po návykové látce v době, když jsou nervózní a řeší nějaký problém. Tento důvod uvedlo 26% žáků. Překvapily mě dvě odpovědi, za prvé to, že to vidí u rodičů a zadruhé, že lidé drogují kvůli sporu, kvůli výkonům ve sportu.

3. Jaké téma Ti v peer programu nejvíce chybělo.

94% žáků nechybělo nic, a nebo si na nic nemohli vzpomenout. 3% žáků uvedli, že jim v peer programu chybělo téma konfliktů s rodiči. Přestože toto číslo je velmi malé, zarazilo mě, že peer program je soustředěn na věkovou skupinu, kdy velmi často dochází ke konfliktům a toto téma je opomíjeno.

4. Co podle Tebe bylo v peer programu naprosto zbytečné?

Nejvíce neoblíbeným tématem byla reklama a vše s ní spojené. Téma reklamy bylo zpracováváno pomocí plakátů, na kterých měli žáci vymyslet svou vlastní reklamu. Před touto prací si řekli pár základních triků. Téma reklamy uvedlo 46%. Podle mého názoru je toto číslo natolik vysoké, že by se mělo z peer programu vyřadit nebo přepracovat. Také některé hry žáci označili za dětské a nepřínosné.

5. Které hry Ti připadaly nezáživné, nic neříkající?

Jak již jsem zmiňovala, žáci vyplňovali dotazník téměř jeden rok po peer programu a nejvíce se to projevilo na páté otázce. 80% žáků si na žádnou hru nevzpomnělo. Těm co v hlavě vzpomínka na hry utkvěla, uváděli, že jim vadily všechny hry, které byli příliš dětské.

6. Co Tobě přinesl peer program?

Oproti peer aktivistům, kteří měli pocit, že největším přínosem bylo stmelení kolektivu, žáci v 58% si odnesli hlavně informace. Stmelení kolektivu bylo hned na druhém místě s 31%. Podle mého názoru je také velmi důležité a také pro 19% žáků bylo, že si mohli zkusit obhájit svůj názor před celou třídou.

Osobní otázky:

2. Máš i Ty s výše uvedeným problémem? (s návykovými látkami)

Kdyby za pár let odpověděli stejně jako mně v tomto dotazníku, mohli bychom být všichni spokojeni. 90% žáků odpovědělo striktně „ne“ a pouze 4% žáků měli problém s kouřením, ale i u těch je to minulostí.

9. Dokážeš vždy respektovat druhého člověka?

69% žáků základních škol v Holešově uvedlo, že dokáže respektovat každého člověka. Zbývajících 31% nerespektuje hlavně ty, kteří nerespektují je samotné, jsou jim nesympatičtí nebo jsou to Rómové. 27% žáků uvedlo, že nedovedou respektovat Róma. Tohle poměrně vysoké číslo je možné odůvodnit zvýšeným napětím mezi Rómskou čtvrtí (Školní ulice) a ostatními obyvateli města Holešov.

10. Umíš rozpoznat šikanu?

Ano odpovědělo 86% žáků. Není divu, když 37% se s ní osobně setkalo. A toto číslo naopak šokovalo mě. Je pravdou, že stále ze všech stran slyšíme, jak na každé škole se objevuje šikana. Přesto 1/3 je podle mého názoru alarmující.

12. Kdybys mohl zvolit jak trávit volný čas, jak by to bylo?

Kromě 18% žáků, kteří uvedli počítač a televizi jako hlavní náplň volného času, tráví žáci svůj čas zdravě, v přírodě, s kamarády nebo s rodinou.

Informativní otázky:

7. Co by si udělal/a Ty, aby spolužáky peer program více zaujal?

36% žáků uvedlo zlepšení peer programu, alespoň podle jich samotných. V nejvíce jim chyběly názorné ukázky, fotky závislých, léčebny, kazuistiky. 9% žáků by si přálo, aby do hodiny přišel někdo, kdo byl závislý a mohl jim o tom vyprávět. Toto přání není vždy možné splnit, ale alespoň video nahrávky by jistě program obohatily.

8. Myslíš si, že by byl peer program přínosnější, kdyby ses s ním setkal v nižším ročníku?

Většina žáků, 66% by nevidělo přínos peer programu v nižším ročníku. Ti, kteří si myslí, že by to přínosnější bylo, navrhovali nejčastěji 7. a 5. ročník základní školy.

3.7.3 Zpracování dat od žáků základních škol pomocí chí kvadrátu

Tabulka se vztahuje k otázce č. 4. *Co podle Tebe bylo v peer programu naprosto zbytečné?*

Sloupec1	O	P	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
a	71,5	83	11,5	132,25	1,85
b	71,5	60	11,5	132,25	1,85
	Σ143	Σ143			Σ3,67

a – tato hodnota udává témata, která žákům připadala zbytečná

b – tato hodnota udává využitelnost témat z peer programu

H0: Žáci považují témata peer programu za zbytečná.

H1: S náplní témat peer programu jsou žáci spokojeni.

Vypočítaná hodnota 3,67 je menší než hodnota kritická 3,84. I přes malý rozdíl, přijímám nulovou hypotézu. Tyto výsledky byly ovlivněny tématem reklamy. Hodnota „a“ (83 odpovědí), obsahuje převážně odpovědi týkající se reklamy. 63 žáků neoslovila reklama a všechny aktivity s tímto tématem společně vůbec. Reklama byla označována za zbytečnou, nic neříkající. Jiná témata byla pro žáky efektivní a atraktivní.

Je třeba zdůraznit, že tento výsledek je ovlivněn tématem reklama, jinak to nedává smysl.

Tabulka se vztahuje k otázce č. 5. *Které hry Ti připadaly nezáživné, nic neříkající?*

Sloupec1	O	P	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
a	47,3	56	8,7	75,69	1,6
b	47,3	57	9,7	74,09	1,99
c	47,3	29	-18,3	334,89	7,08
	Σ142	Σ142			Σ10,67

a – tato hodnota udává, že žádné hry žákům nepřipadaly nezáživné

b – tato hodnota udává, že si žáci nemohli vzpomenout na žádné hry, které byly nezáživné

c – tato hodnota udává počet odpovědi žáků, kteří uvedli některé hry jako nezáživné

H0: Žáci považovali hry za nezáživné a nudné.

H1: Žáky hry bavily a považovaly je za zpestření peer programu.

Vypočítaná hodnota 10,67 je větší jak hodnota kritická 5,99, z toho důvodu odmítám nulovou hypotézu a přijímám hypotézu alternativní.

Tabulka se vztahuje k otázce č. 6. *Co Tobě osobně přinesl peer program?*

Sloupec1	O	P	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
a	77	148	71	5041	65,47
b	77	6	-71	5041	65,47
	Σ154	Σ154			Σ130,94

a – tyto hodnoty udávají přínos peer programu podle žáků ZŠ

b – hodnoty odpovědí žáků, pro které byl peer program zbytečný

H0: Peer program žáky základní školy v Holešově nijak neoslovil.

H1: Podle žáků základní školy je peer programu přínosný.

Zjišťuji, že vypočítaná hodnota je větší než hodnota kritická, proto zamítám hypotézu nulovou a přijímám alternativní hypotézu.

Tabulka se vztahuje k otázce č. 8. *Myslíš si, že by byl peer program přínosnější, kdyby ses s ním setkal v nižším ročníku?*

Sloupec1	O	P	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
a	71,5	48	-23,5	552,25	7,72
b	71,5	95	23,5	552,25	7,72
	Σ143	Σ143			Σ15,44

a – odpovědi žáků, kteří jsou pro to, aby byl peer program posunut o ročník či dva níže

b – odpovědi žáků, kteří nepokládají za vhodné, aby žáci peer program absolvovali v nižších ročnících

H0: Peer program by byl přínosnější pro žáky nižších ročníků.

H1: Žáci základní školy jsou spokojeni s peer programem pro osmé ročníky.

Vypočítaná hodnota 15,44 je vyšší než hodnota kritická 3,84, z toho důvodu zamítám nulovou hypotézu a přijímám hypotézu alternativní.

3.8 Výsledky výzkumu

Z výzkumu vyplynuly následující závěry 94% žákům, tedy naprosté většině, v programu nic nechybělo. Také nadpoloviční většinu žáků (58%), peer program obohatil o informace, které se ve škole dosud nedozvěděli. Velkým pozitivem pro jednu třetinu žáků, bylo stmelení jejich třídního kolektivu. Za přínos považovali obhajování vlastního názoru před kolektivem. Ačkoliv se v dnešní době na diskuzi, aktivní zapojení žáků do vyučování a tedy i obhajování svých názorů, klade velký důraz, stále se žáci setkávají většinou s 45 minutovou přednáškou. Z uvedených skutečností se nepotvrdila má domněnka, kterou jsem uvedla v úvodu a to, že peer program je pro žáky nezáživný, nudný, nepřínosný. V 80% žáci neuvedli žádnou hru, která je nebavila. Tento výsledek si můžeme vysvětlit dvěma způsoby a to buď tím, že hry byly pro žáky atraktivní a tudíž neměli důvod nějakou hru uvádět nebo dlouhý časový rozptyl mezi samotným peer programem a dotazníkem způsobil, že si žáci na žádnou hru nevzpomněli. Největší nespokojenost a kritika byla spojená s tématem reklamy. Žáci ji v 46% považovali za velmi zbytečnou a pro všechny neefektivní.

Všem žákům jsem položila otázku, co by změnili v peer programu, kdyby mohli. Na tuto otázku mi odpověděla třetina žáků. Nejčastější odpovědí bylo přání na setkání s někým abstinujícím, který si prošel jakoukoli závislostí. Žáci považují negativní, odstrašující skutečnosti za nejvíce preventivní opatření. V peer programu také žákům chyběly názorné ukázky v podobě obrázků, kazuistik, videí... Také jsem se snažila nalézt odpověď na otázku, zda by nebylo přínosnější, kdyby byl peer program posunut o ročník či dva níže. Oproti peer aktivistům, kteří zastávají v 71% stejný názor jako já, žáci základní školy se současným stavem jsou v 66% spokojeni. Někteří uvádí, že by peer program v deváté třídě zopakovali před ukončením základní povinné docházky.

Z výsledků pomocí metody chí kvadrátu vyplynulo, že žáci považují témata peer programu za zbytečné, tuto skutečnost ovlivnilo téma reklamy, kdy většině žáků toto téma nic nepřineslo a naopak je nudilo. Podle mého názoru by se peer aktivisté měli na téma reklamy zaměřit. Navrhuji přepracování. Já osobně bych reklamu směřovala spíše na negativní dopad na mládež. Kdy reklama se snaží vštěpovat, že pouze mladí, krásní a štíhlí, mohou být v životě úspěšní a šťastní. Tento trend, který se na mladé „chrlí“ ze všech televizí a časopisů ovlivnil nárůst anorexie a bulimie. Do programu bych nezahrnovala plakáty, které musí žáci

tvořit, ale spíše bych z tohoto tématu reklamy přešla na bulimii a anorexie. Také z dotazníků vyplynulo, že některým právě tyto poruchy v programu chyběly.

Přestože ostatní témata jsou pro žáky efektivní, stačí jedno téma a peer program se stává nezáživným. Podle souhrnných výsledků byl peer program podle žáků velmi přínosný, považují ho za zpestření běžného vyučování a i hry a techniky, žáci hodnotili jako obohacující a smysluplné.

Z výše uvedených výsledků vyplývá odpověď na mou výzkumnou otázku. ***Jaká je účinnost peer programu podle žáků osmých tříd na základních školách v Holešově?*** Žáci hodnotí peer program většinou kladně, podle nich samotných je peer program přínosný, atraktivní a přiměřený jejich věku, z toho důvodu hodnotím já peer program za účinný.

ZÁVĚR

Programů a metod, které se týkají jakékoliv primární prevence, je mnoho. Snahou dnešní společnosti je narůst těchto primárních programů. Úsilí peer aktivistů vložené do těchto programů je nemalé. Cokoliv, co je použito v primární prevenci (finance, úsilí atd.), které jedince pomocí preventivního programu zachrání, nejsou zbytečné. Naopak jsou méně nákladné než léčba následků.

Doposud v žádném odvětví nebyla vytvořena taková preventivní opatření, aby předešla nežádoucím vlivům celé široké veřejnosti. Po absolvování peer programu není samozřejmá záruka nezájmu veřejnosti o všechny návykové látky a patologické jevy, myslím si však, že pokud se peer program provádí minimálně na takové úrovni, jako výše zmíněný v Holešově, má své opodstatnění.

Má domněnka o neúčinnosti programu, kterou jsem na základě neověřených informací zmínila v úvodu, se nepotvrdila. Naopak, žáci považují peer program za zajímavý, lákavý a pro ně samotné účelný. Samozřejmě, že se vyskytly drobné výhrady k programu - nejvíce bylo kritizované téma reklamy.

Návrh, který podpořili také peer aktivisté, o posunutí programu o ročník či dva níže, byl u žáků základní školy neakceptován. Podle žáků samotných je peer program přiměřený jejich věku.

Tato bakalářská práce je koncipována jako zpětná vazba pro Holešovské peer aktivisty. Zpracované odpovědi, které jsem získala od žáků, kteří peer programem prošli, mohou sloužit jako návod k renovaci peer programu.

Z tohoto hlediska je podle mého názoru práce prakticky využitelná. Teď záleží už jen na peer aktivistech samotných, zda toho využijí či nikoli.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: DOPLNĚK, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
2. HARTL, P., HARTLOVA, H. *Psychologický slovník*. Praha: PORTÁL, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
3. KALINA, K. *Drogy a drogové závislosti*². Úřad vlády České republiky, 2003. ISBN 80-86734-05-6.
4. KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: CERM, 2001. ISBN 80-214-1844-3.
5. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
6. NEŠPOR, K., CSÉMY, L., PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag, 1999.
7. NEŠPOR, K., FISCHEROVA, D., CSÉMY, L., PERNICOVÁ, H. *Příručka pro mladé spolupracovníky programu fit 2001 – klub pro 3. tisíciletí*. BESIP, 1994
8. NEŠPOR, K., CSÉMY, L., PERNICOVÁ, H. *Prevence problémů působených návykovými látkami*. Praha: BESIP, 1994.
9. VÁGNEROVA, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.
10. ZÁBRANSKÝ, T. *Racionální protidrogová politika*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-250-4.
11. SVETLIKOVÁ, J. *História a druhy vrstevnických programov*. [online]. 2003 [cit. 1. 5. 2008]. Dostupné na WWW: http://www.iuventa.sk/Dokumenty/Infozakladac/New/Historia_a.druhy.rovesnickych.programov.doc
12. AKLUBY, *Mládež a drogy*. [online] 2007 [cit. 1.5.2008] Dostupné na WWW: http://www.akluby.cz/downloads/aklubycz-vyzkum_mladez-a-drogy-2007.pdf

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Č Číslo

NAPŘ Například

ATD A tak dále

WHO Světová organizace zdraví - World Health Organization

ZŠ Základní škola

SEZNAM PŘÍLOH

P I	dotazník pro peer aktivisty
P II	dotazník pro žáhy základních škol
P III	Graf č. 1 (Myslíte si, že by byl peer program účinnější pro mladší žáky?)
P IV	Graf č. 2 (Proč a pro jako věkovou skupinu?)
P V	Graf č. 3 (Jaký přínos má dle Vašeho názoru peer program?)
P VI.	Graf č. 4 (Proč si myslíš, že stále přibývá lidí závislých?)
P VII	Graf č. 5 (Máš i Ty s výše uvedeným problémem)
P VIII	Graf č. 6 (Jaké téma Ti v peer programu chybí – chybělo?)
P IX	Graf č. 7 (Co podle Tebe bylo v peer programu naprosto zbytečné?)
P X	Graf č. 8 (Které hry Ti připadaly nezáživné, nic neřikající?)
P XI	Graf č. 9 (Co Tobě osobně přinesl peer program?)
P XII	Graf č. 10 (Co by jsi udělal/a, aby spolužáky peer program více zaujal?)
P XIII	Graf č. 11 (Myslíš si, že by byl peer program přínosnější v nižším ročníku?)
P XIV	Graf č. 12 (Pokud ano, ve kterém ročníku?)
P XV	Graf č. 13 (Dokážeš vždy respektovat druhého člověka?)
P XVI	Graf č. 14 (Kdy ne?)
P XVII	Graf č. 15 (Umiš rozpoznat šikanu?)
P XVIII	Graf č. 16 (Setkal ses Ty osobně někdy se šikanou?)
P IXX	Graf č. 17 (Kdyby mohl zvolit jak trávit volný čas jak by to bylo?)

PŘÍLOHA PI: DOTAZNÍK PRO PEER AKTIVISTY

Dotazník pro peer aktivisty

Chtěla bych Vás všechny požádat o pomoc při výzkumu pro mou bakalářskou práci. Jmenuji se Monika Šišková a studuji sociální pedagogiku ve Zlíně.

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolila peer program, protože jsem ho stejně jak vy při studiu na Gymnáziu dělala. S přihlédnutím na stále se rychleji vyvíjející mládež, mě napadlo, zda by nebylo vhodné posunout peer program o nějaký ročník níž, nebo vytvořit programy dva.

Chtěla bych Vás požádat o zodpovězení pár otázek. A komu by nečinilo velký problém a mohl by uvést e – mailovou adresu nebo ICQ byla bych velmi ráda. Je možné, že budu potřebovat některé odpovědi upřesnit.

- 1) Která témata probíráte v peer programu?
(prosím napište všechny např. drogy, šikana ...)

- 2) Jaké volíte uvolňující odreačující techniky?

- 3) Pracujete v blocích nebo v dvouhodinových?
(upřesněte rozsah trvání peer programu)

- 4) Myslíte si, že by byl peer program účinnější pro mladší žáky?
(pokud ano, tak proč a pro jakou věkovou skupinu žáků)

- 5) Jaký je zájem žáků v peer programu?

6) Jaký přínos má, dle Vašeho názoru, peer program na cílovou skupinu žáků?

7) Co by přispělo ke zlepšení peer programu?

Děkuji!

Monika Šišková

PŘÍLOHA PII: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY ZŠ

Dotazník pro žáky ZŠ

Chtěla bych Vás všechny požádat o pomoc při výzkumu pro mou bakalářskou práci. Jmenuji se Monika Šišková a studuji sociální pedagogiku ve Zlíně.

Téma mé bakalářské práce jsem zvolila peer program. Proto bych chtěla oslovit Vás, kteří jste v minulých letech tímto programem prošli.

1. Jedním z hlavních témat peer programu je závislost. (drogy, alkohol, gamblerství...)
Proč si myslíš, že stále přibývá lidí závislých na alkoholu, cigaretách, drogách...?

2. Máš i Ty problém s výše uvedeným?

3. Jaké téma Ti v peer programu chybí – chybělo?

4. Co podle Tebe bylo v peer programu naprosto zbytečné?
  - a) Téma drogy
  - b) Téma šikana
  - c) Téma reklama
  - d) Téma lidské vztahy
  - e) Sexuální problematika
  - f) Hry
  - g) .....

5. Které hry Ti připadaly nezáživné, nic neříkající?

6. Co Tobě osobně přinesl peer program?(kromě toho, že jste neměli vyučování)
  - a) Dozvěděl/a jsem se nové informace, které jsme ve škole nebrali
  - b) Peer program více stmelil třídní kolektiv.
  - c) Vyzkoušel/a jsem si obhajovat svůj vlastní názor před ostatními.
  - d) .....

7. Co by si udělal/a Ty, aby spolužáky peer program více zaujal? (pamatuj na to, že si ve škole a mělo by jim to něco přinést)

8. Myslíš si, že by byl peer program přínosnější, kdyby ses s ním setkal v nižším ročníku?

a) Ano

b) Ne

Ad8a) Pokud ano, ve kterém ročníku?

9. Dokážeš vždy respektovat druhého člověka? (barva pleti, sexuální orientace, věk...)

a) Ano

b) Ne

Ad 9b. Kdy ne?

10. Umíš rozpoznat šikanu?

a) Ano

b) Ne

11. Setkal ses Ty osobně někdy se šikanou?

a) Ano

b) Ne

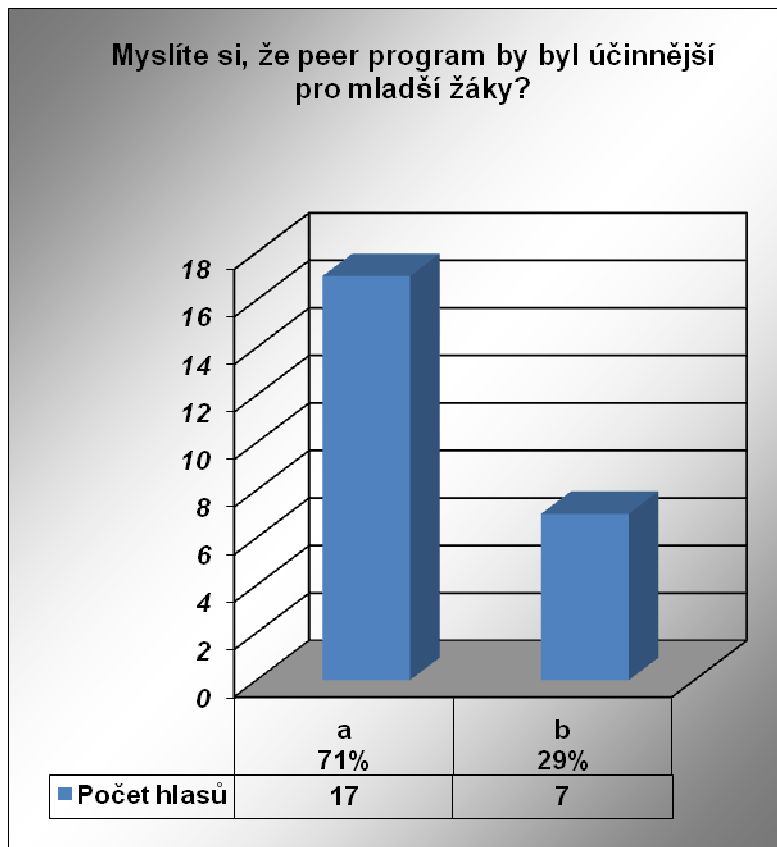
12. Kdybys mohl zvolit jak trávit volný čas, jak by to bylo?

Všem děkuji za vynaložený čas a úsilí!

S pozdravem!

Monika Šišková

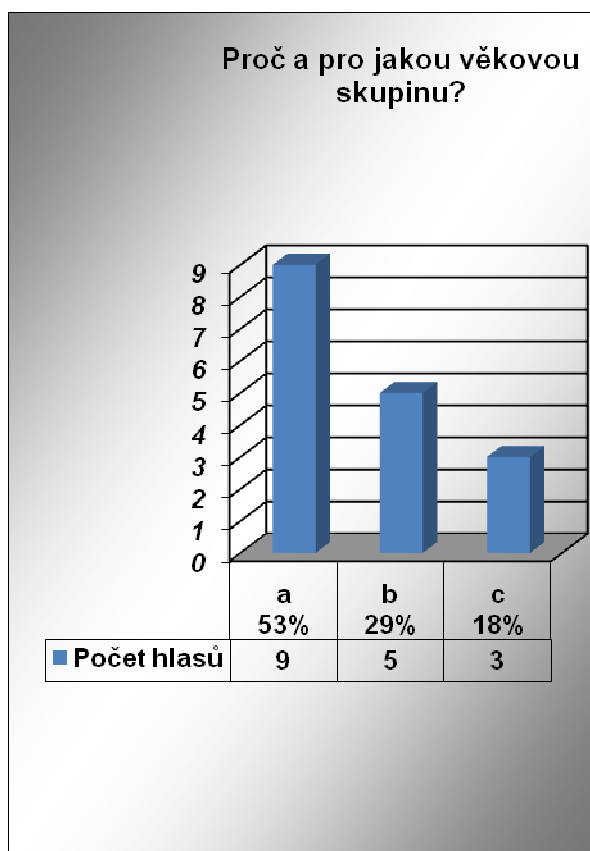
PŘÍLOHA PIII: GRAF Č. 1

a – ano

b - ne

PŘÍLOHA PIV: GRAF Č. 2

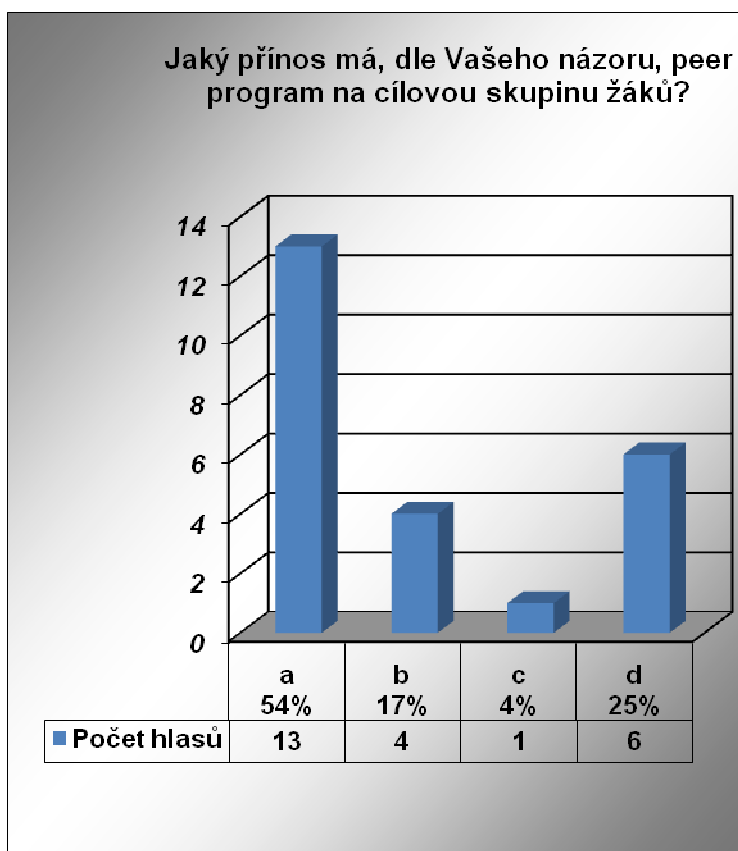

a – 7. ročník

b – 6. ročník

c – po I. stupeň Základní školy

PŘÍLOHA PV: GRAF Č. 3

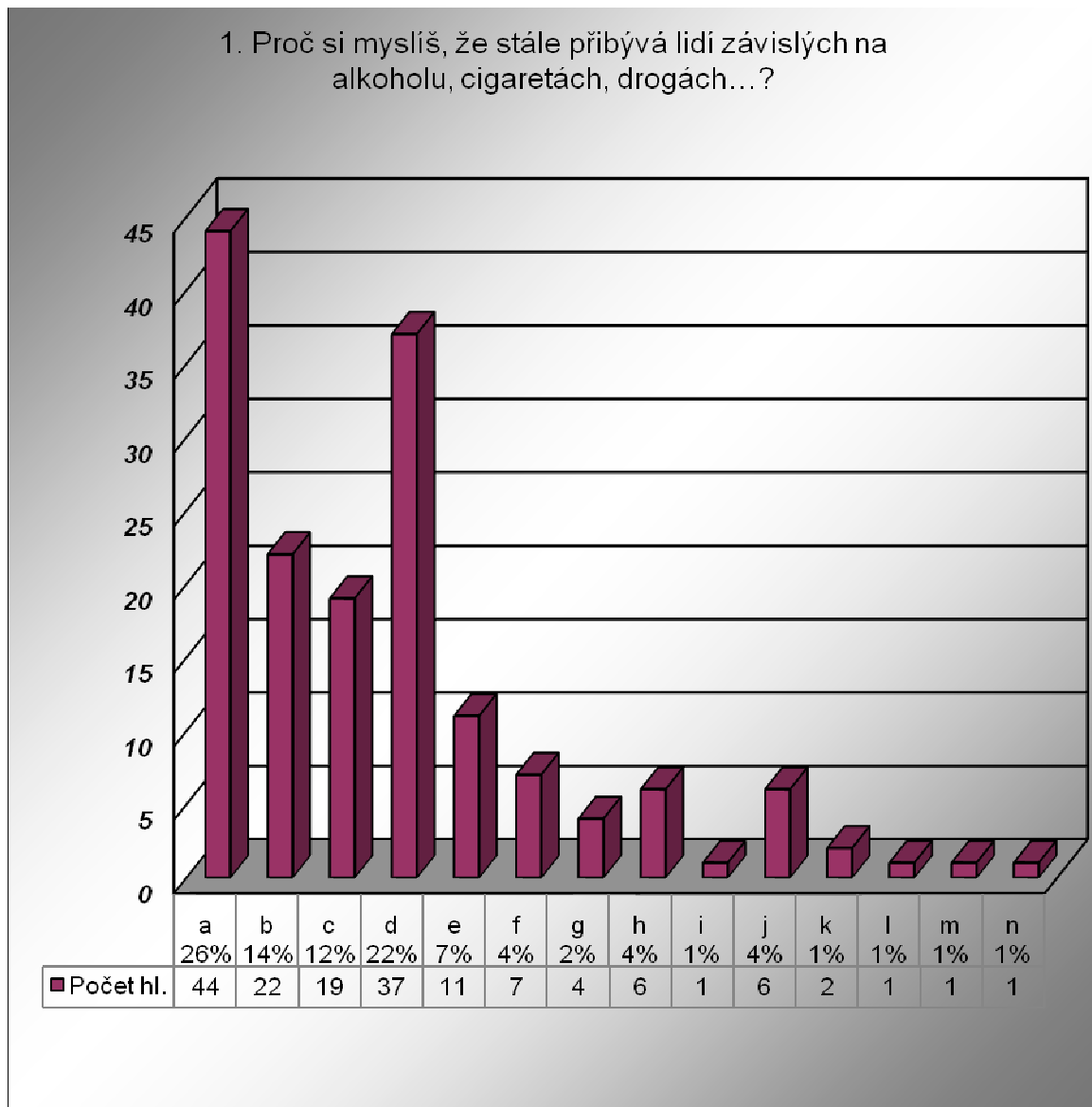
a – utužení kolektivu a hlubší poznání svých spolužáků

b – prevence

c – zábava

d – získání nových informací

PŘÍLOHA PVI: GRAF Č. 4

a – řeší tím své problémy

b – vidí to u druhých a chtějí to zkusit

c – chtějí se začlenit do party

d – je to čím dál víc dostupnější

e – je to moderní

f – chtějí zkusit něco nového

g – vidí to u rodičů

h – reklama

i – myslím si, že lidí ubývá

j – myslí si, že budou něco víc

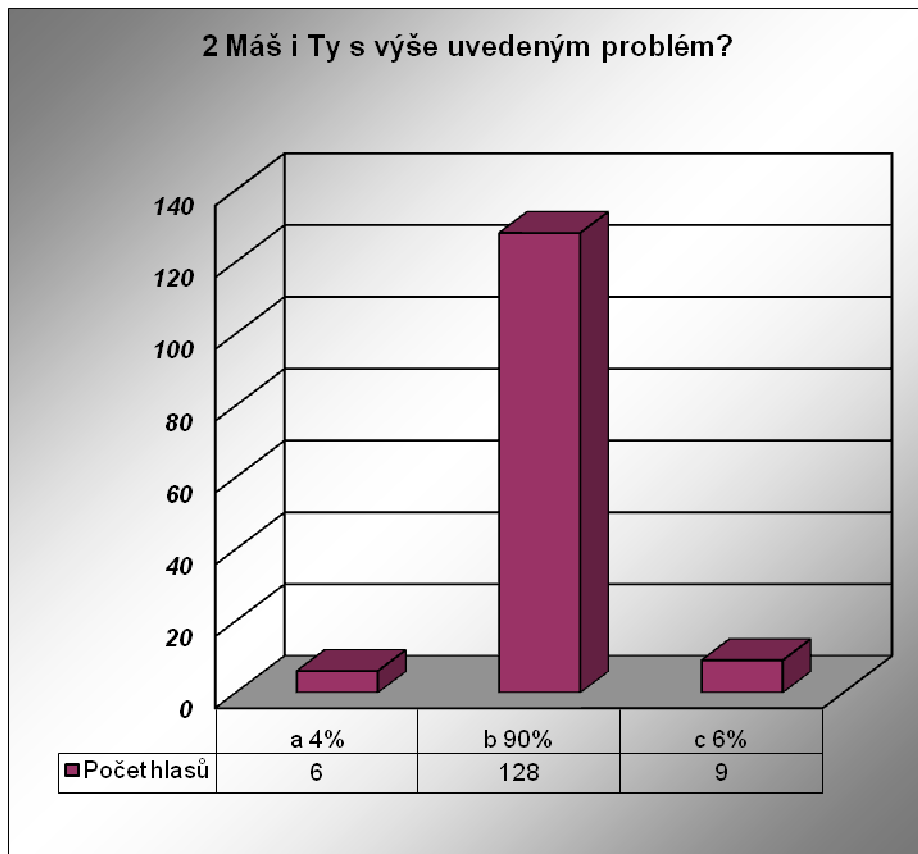
k – chtějí být starší

l – kvůli sportu

m – nudí se

n - zrušil bych prodej alkoholu a cigaret a zlegalizoval marihuanu

PŘÍLOHA PVII: GRAF Č. 5

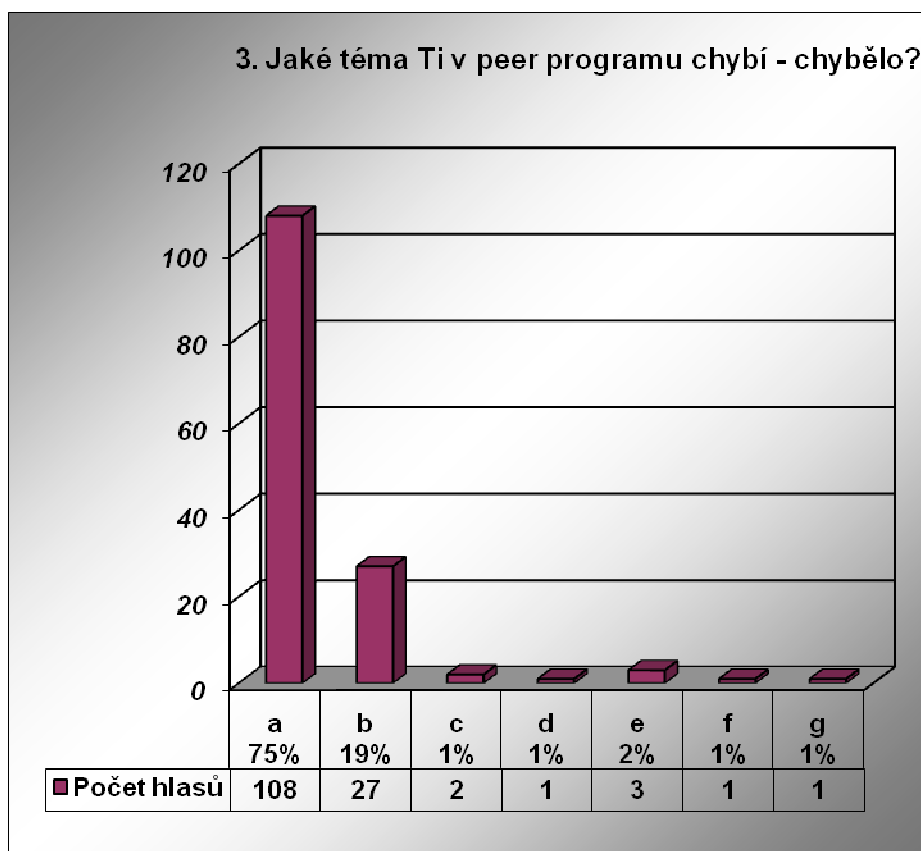

a – ano s kouřením

b – ne

c – žádná odpověď

PŘÍLOHA PVIII: GRAF Č. 6

a – nic

b – nevím

c – téma anorexie

d – víc o sexu

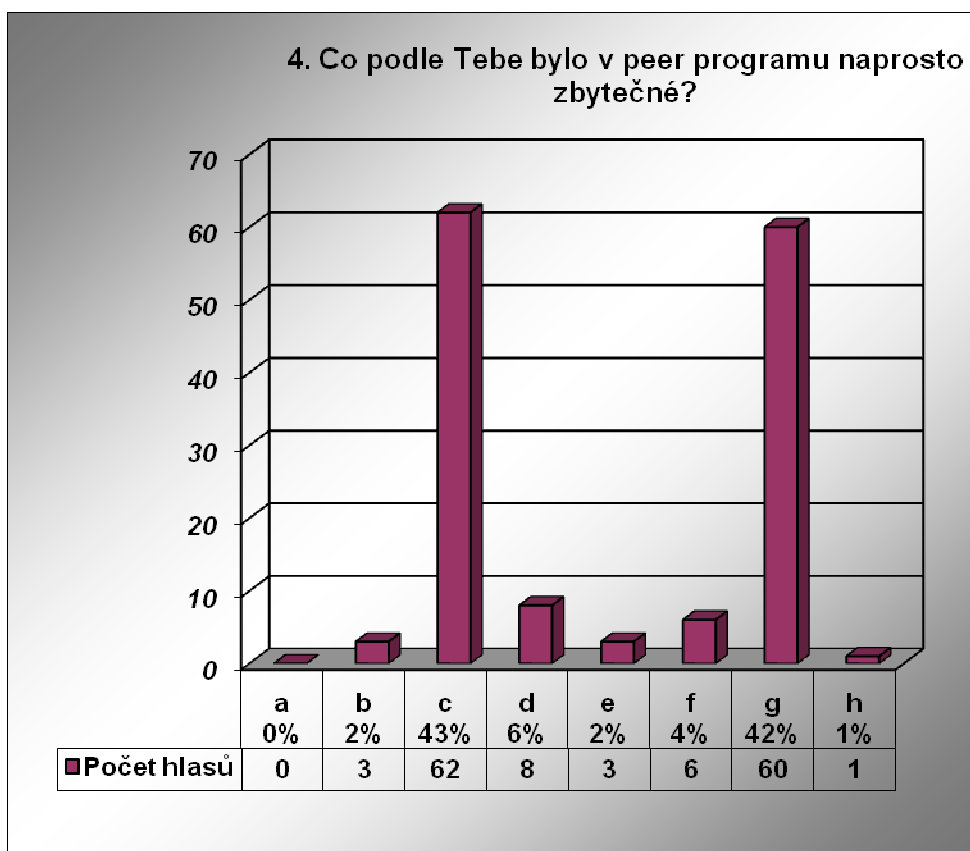
e – problémy s rodiči

f – více mluvení o problémech

g - více her

PŘÍLOHA PIX: GRAF Č. 7

a – téma drogy

b – téma šikana

c – téma reklama

d – téma lidské vztahy

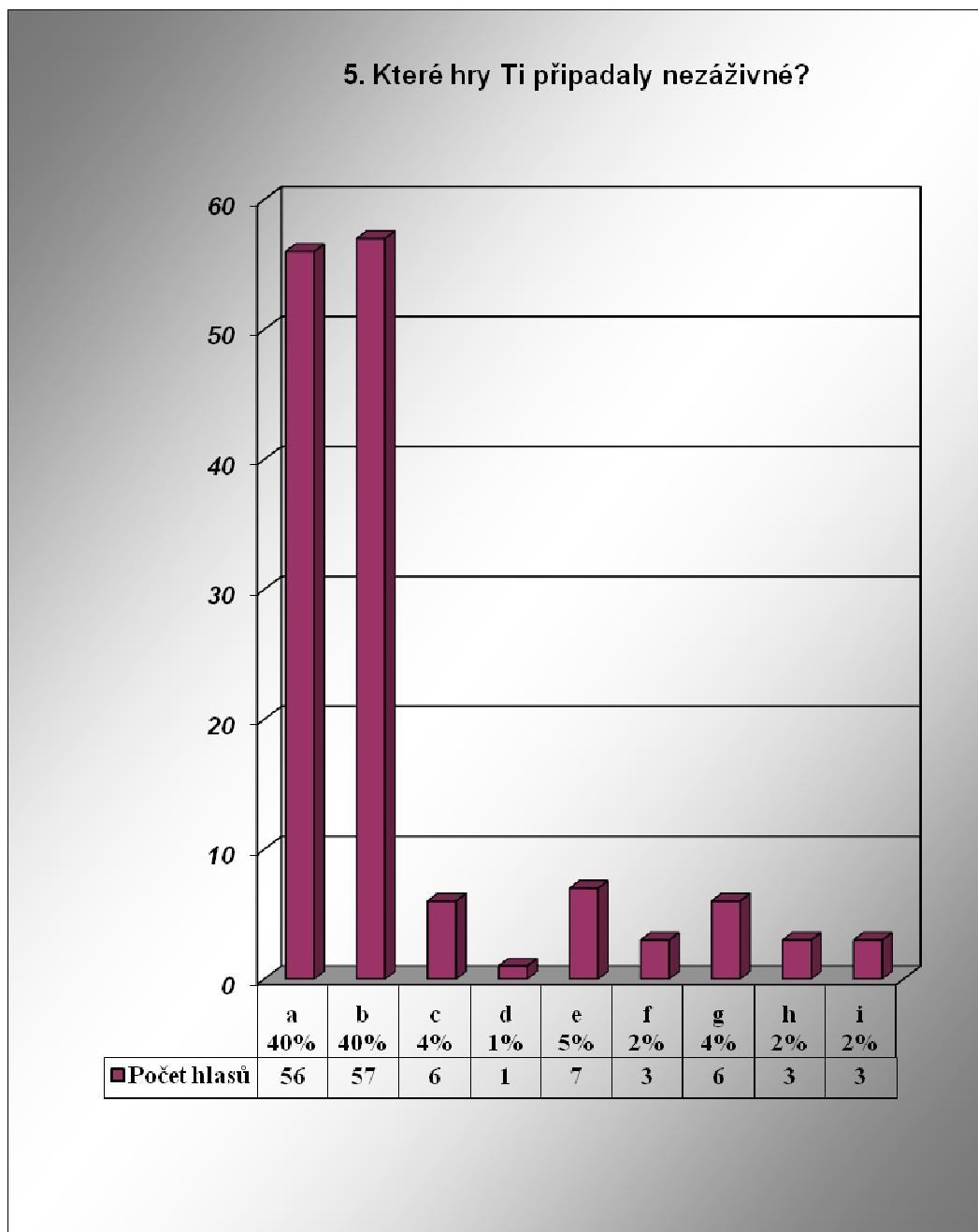
e – sexuální problematika

f – hry

g – nic

h – dlouho mluvili

PŘÍLOHA PX: GRAF Č. 8

a – žádné

b – nevím

c – erb

d - návrhy bytů

e – hry, které byly jak pro malé děti

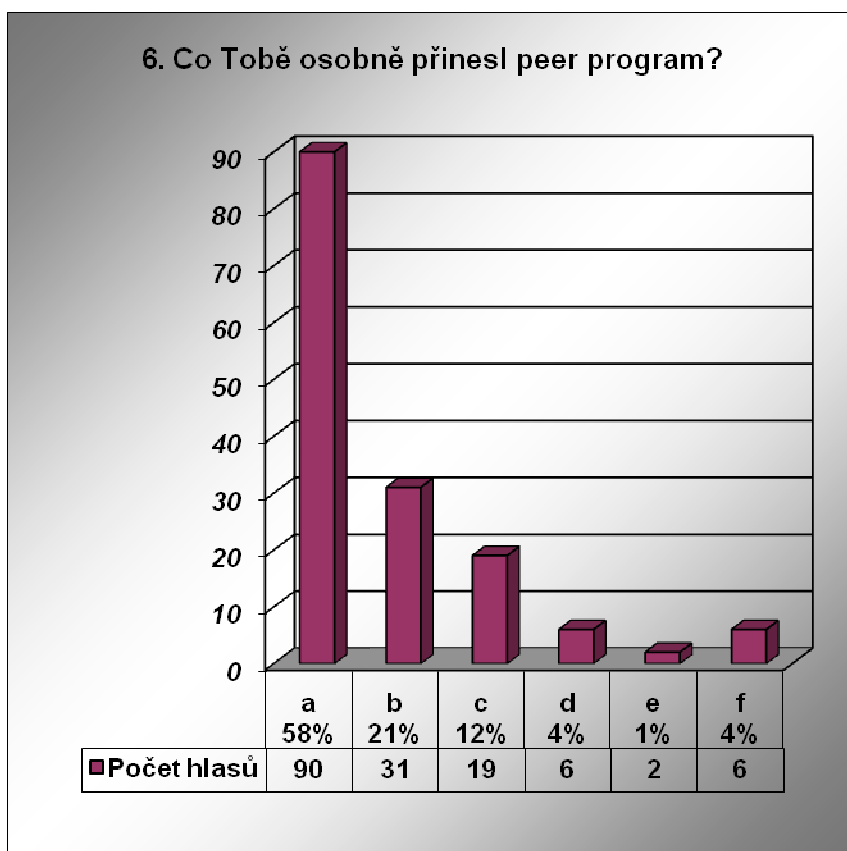
f – hra podle zvířecího hlasu

g – házení klubkem

h – všechny

i – kompot

PŘÍLOHA PXI: GRAF Č. 9

a – dozvěděl/a jsem se nové informace, které jsme ve škole nebrali

b – peer program více stmelil třídu

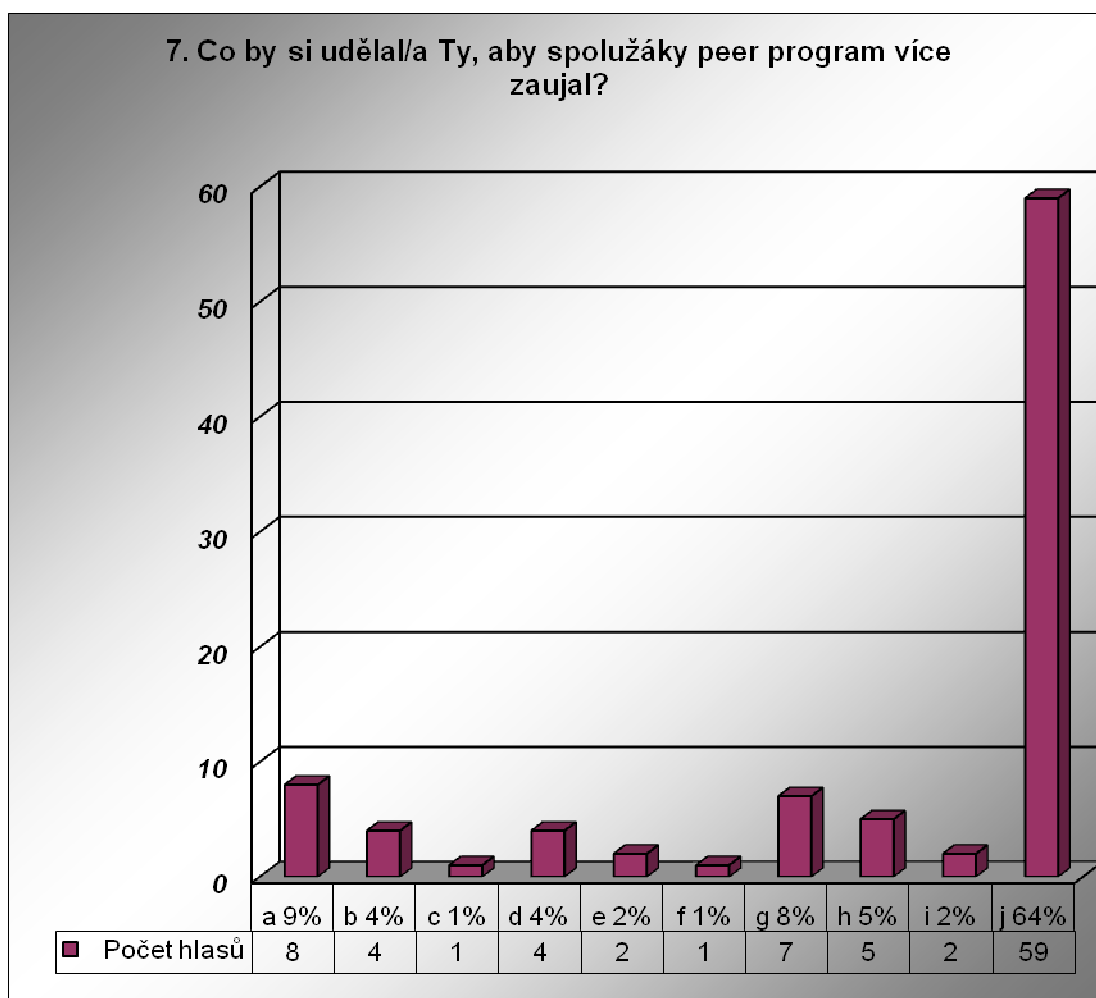
c – vyzkoušel/a jsem si obhajovat svůj vlastní názor před ostatními

d – atmosféra v hodině

e – je to přínosnější se studenty

f – nic

PŘÍLOHA PXII: GRAF Č. 10

a – pozvat někoho, kdo byl závislý

b – video, film o drogách

c - nácvikové situace o drogách a šikaně

d – více her

e – kazuistiku

f – zapojit celý kolektiv

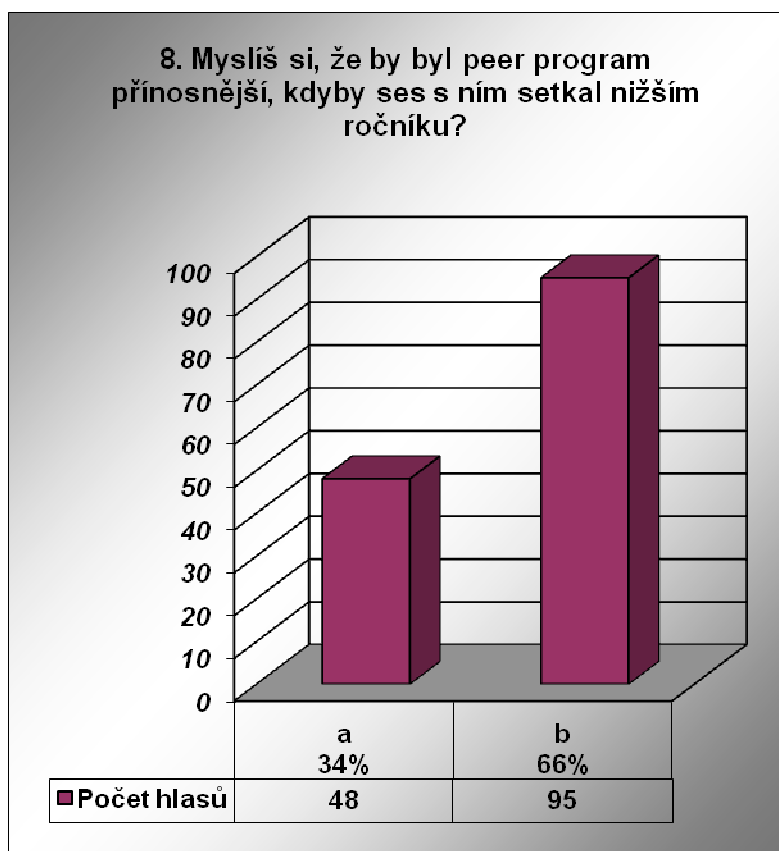
g – fotky závislých jako odstrašující případ

h – dospělejší hry

i – povídání, kdo co zažil

j – žádná odpověď

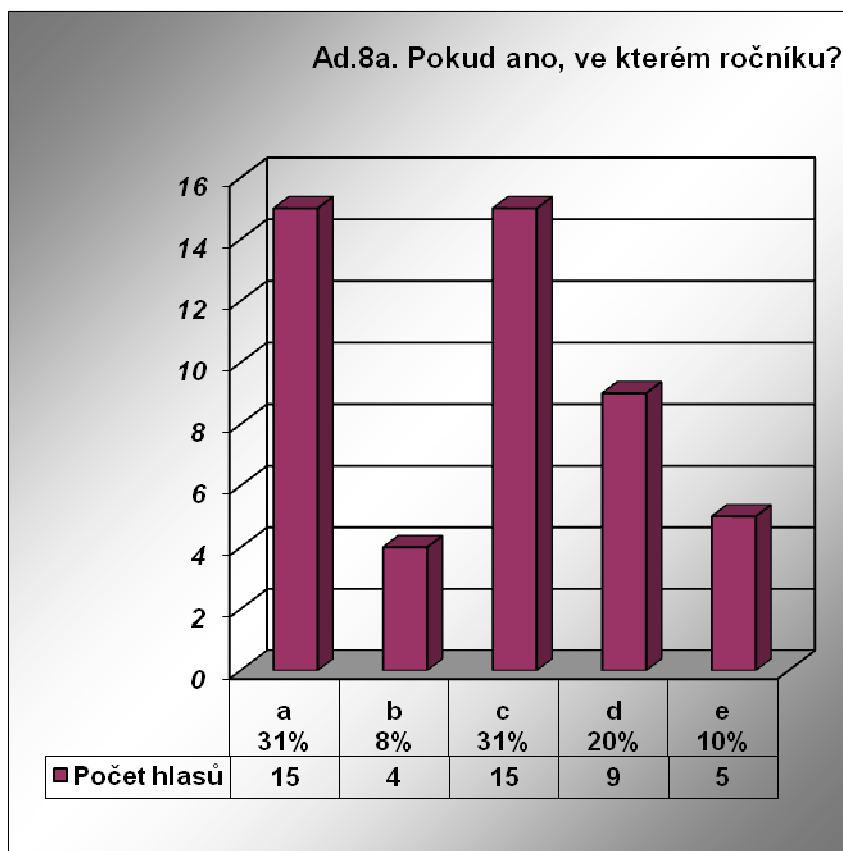
PŘÍLOHA PXIII: GRAF Č. 11

a – ano

b – ne

PŘÍLOHA PXIV: GRAF Č. 12

a – od 7. třídy

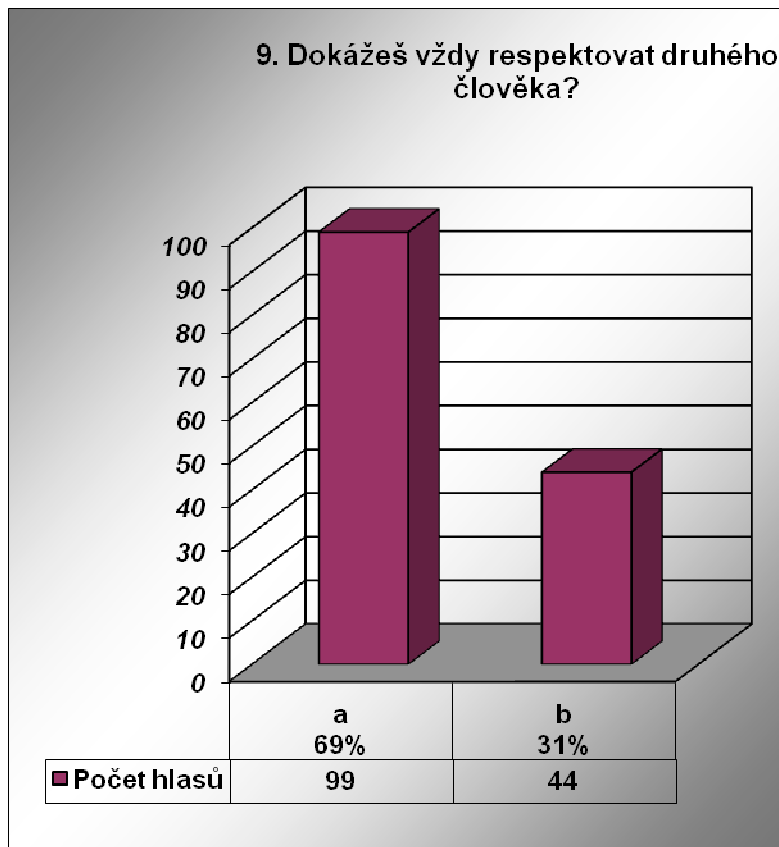
b – od 6. třídy

c – od 5. třídy

d – od 4. třídy

e – od 1. třídy

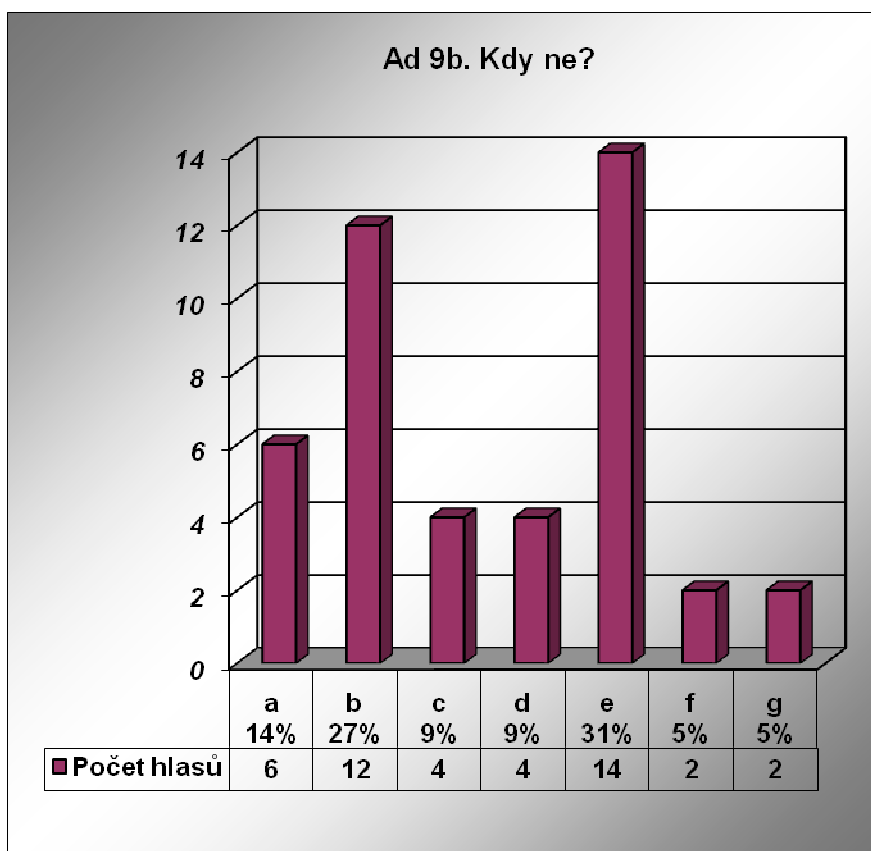
PŘÍLOHA PXV: GRAF Č. 13

a – ano

b – ne

PŘÍLOHA PXVI: GRAF Č. 14

a – když nerespektuje mě

b – když je to Róm

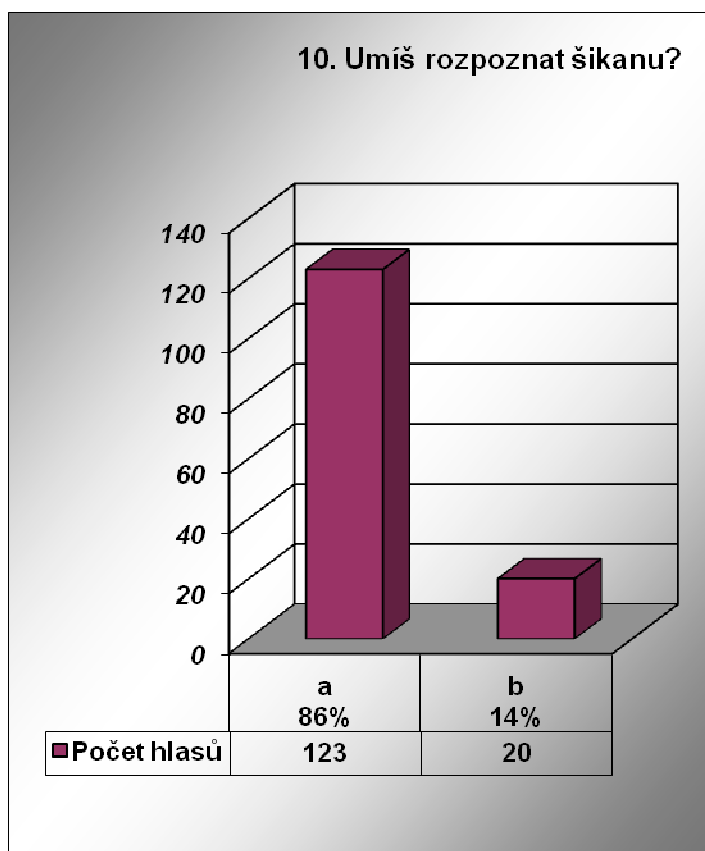
c – když je to opilec

d – když je to bezdomovec

e – když je mi nesympatický

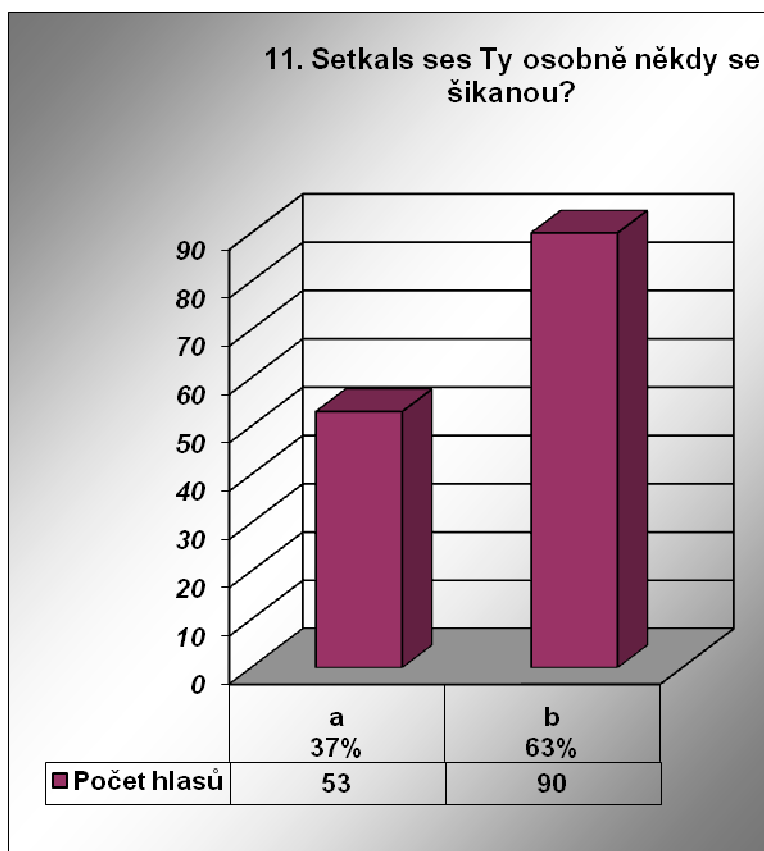
PŘÍLOHA PXVII: GRAF Č. 15

a – ano

b – ne

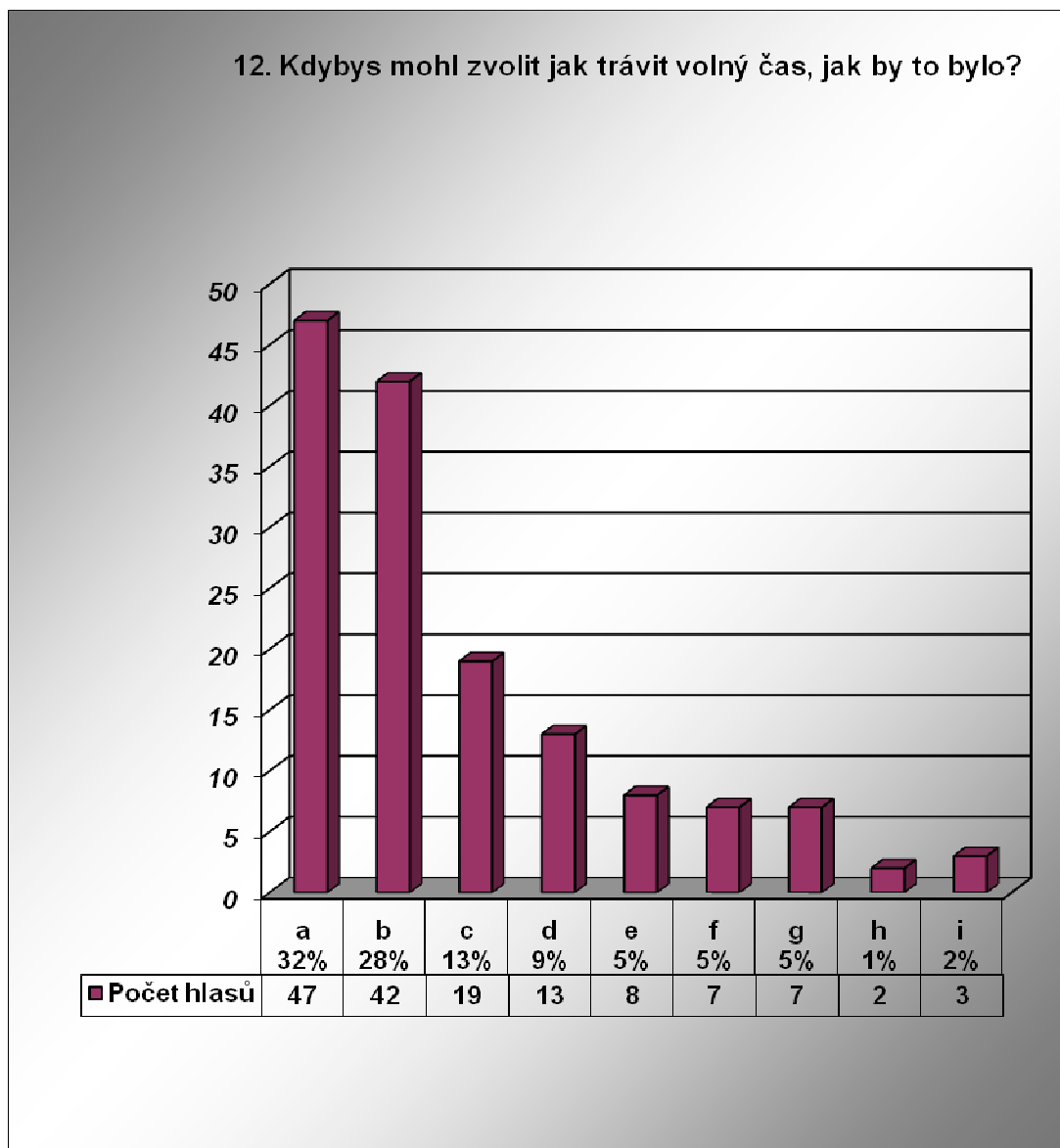
PŘÍLOHA PXVIII: GRAF Č. 16

a – ano

b – ne

PŘÍLOHA PXIX: GRAF Č. 17

a – sport

b – s přáteli

c – u počítače

d - v přírodě

e – u učení

f – u televize

g – budu si číst

h – rodina

i – spánek